

ЛУЧА

КЊИЖЕВНИ ЛИСТ

ДРУШТВА

„ГОРСКИ ВИЈЕНАЦ“

ГОДИНА I — СВЕСКА VII и VIII

НАЦИОНАЛНА
ЗА ЈУЛИ и АВГУСТ
БИБЛИОТЕКА
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

УРЕЂУЈЕ

КЊИЖЕВНИ ОДБОР.

ЦЕТИЊЕ,

КЊ. ЦРНОГ. ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

1895.

ДУБРОВНИКУ

Од НИКОЛЕ I.

Читао сам с удивљењем
У прољеће мојих дана
Твоју прошлост, славни граде,
И рад твојих великана.

Прибира сам многе књиге
С радознањем и љубави;
Чудио се твоме раду,
Твоме знању, твојој слави.

Видио сам у старици,
Кад си исток надмудрива,
А западу у вјештини
И науци такмац бива!

Замишљах те, да те гледам,
Карло Пети ће те моли,
Да му дадеш мрнарицу,
Свом душману да одоли.

Назирах те, како бисер
Опитности протурајеш;
Како рашко братско племе
Са просвјетом упознајеш,

И како се руковаше
Преко мора с Италијом,
А од копна грљаше се
С Балшићима и Русијом.

И књига ме научила,
 Да те гледам само-сама,
 Како си се опирао
 Византији и Млеткама.

Читао сам и вјерујем
 Листовима историје,
 Да смјелијег одговора
 Царство царству дало није —

Но је твоја република,
 Кад јој султан Ђурђа иска:
 „Сурваћу се врх Ђеце ми,
 „Али нећу да су ниска!“

Тако рече, тек светињу
 Гостопримства да одржиш;
 Тако прегну за свог госта,
 Да изгориш, да се спржиш!

Твоје гордо племство, што је
 Пријед било и што траје,
 Са разлогом изнад себе
 Ино друго не признаје.

Колико је оно дало,
 Дубровниче, теби кнеза;
 Колико је одњихало
 И пјесника и витеза!

Књигу ти је прославило
 Од далеких још земана,
 А богаство знало тећи
 Из свијета са свих страна.

Сам Гундулић и Руђеро
 Би великом царству сјали,

Неумрлом који славом
Твој су обим претрпали!

О, дичи се, дични граде!
Имаш су што, имаш с киме;
Људима ћеш бит' образац,
Кад би хтјели да што приме.

Сад у јесен мога трудног жића,
Ка̄ поклоник мудрости ти давне,
Мишљах саћи из Шпартe к Атини,
Да јој виђу споменике славне,

И двор њеног покојнога кнеза,
Од покојне њене републике,
Па ту да ми машта моја ствара
Из прошлости часе и облаке.

Жељах виђет храм Светога Влаха,
И у њ ђивот свеца великога,
Који штити град и околину
Крај престола Бога милоснога;

И државни архив, ђе се хране
Древна писма твојега сената,
И другијех чудо рукописа
Драгоцјених, тисуће комата,

У богатим твојим ризницама,
Пуним блага, сјаја и раскоша,
Крст пољубит, који ти подари
Рука братска нашега Уроша.

Шћах бедеме твоје разгледати
И машит се низ времена стара,

Па проклети грјешног рушиоца
Неодвисног твојега олтара...

Твој положај изнад мора
С чаробношћу вазда збори —
Самом Богу жа је било,
Једном кад те трус разори.

А луке ти и острва
Намамљују свако око,
Изнад којих пресједаваш
Као стари с Плоча соко.

Жељах виђет твоју Омблу
И платане Трстеника,
У хлад којих кад се сједи
Освјежује дух пјесника.

Шћах их питат, да л' је Ђиво
Под гране им када спава —
Оно доба, кад бесмртног
„Османа“ је сачињава.

О уљудни Дубровниче,
Пун спомена славе давне,
Људима ти и напретком
Покрајине нема равне!

На будућност срећну твоју
Облачка ти нигђе нема:
Твоја свијест и радиност
Још ти бољу судбу спрема!

Цетиње, маја 1895.

(Прештампано из „Бранкова Кола“.)

ЧЕТИРИ ДАНА С КЊАЗОМ НАСЉЕДНИКОМ НА ЛОВЂЕНУ.

Ко није живио преко љета на равном Цетињу, тај никако не може замислити како су врући илински дневи на њему. Око двије уре по подне не би рекао да си на 660 м. над морем, а још од свукуд окружен ловђенским огранцима обраслим шумом, већ у каквом мјесту равне и простране Зете. Душе чељадиње у то доба дневи не би могао видјети. — Ну да, не узимам у обзир варошку полицију, која из дужности увијек чепука са западне стране од пјаци, јер с те стране, а у то доба, куће хлад праве, а полиција, и ако није по средини пјаци, исто може вршити потпуно своју дужност, држећи на једну страну очи а на другу уши..... и тако обдржавати ред по варошким кафанама, у којијема у те уре од дана обично се налазе кочијаши и радници; први, зашто су им то најдоколније уре од дана, и не би ли с каквим путником углавили кирију; а ови други да се иза 6 ура рада мало одморе, јер им је ту и најлакше, а особито, око су на подне, кад су се из рада пустили на одмор, добили своју надницу.

Елем, осим што ови те рекох тихо жуборкају и међу собом се шале, али увијек под осјетљивим ухом и бадрим оком ваљане варошке полиције, никога нити бисте на пјаци виђели, нити по кућама чули.

Све је мирно, би рекао да је ноћ, јер се свак у тим урама код својих кућа, а при затвореним капцима од прозора, (богме ради вишег хлада) мирно одмара, ко сном, ко читањем лијепијех књига (већином женске), или каквим другим домаћим радом.

Криво би ми било, кад би се ко зачудио, за што се ми неколицина другога баш у те уре налазасмо у „salla à manger N I.“ главне варошке гостионице, таман при кафани; па мало доцније по тротоарима варошких улица, а ни једној од горњих класа не припадамо (бар ја да знам)! —

— Рекох, криво би ми било, кад би што промислили, а внаду, да смо тога дана давали један скромни објед једном

нашем познанику и пријатељу, као странцу, који се тога дана налазио на Цетиње; а на пјацу смо се виђели за то, што један из дружине рече:!

— „Оћемо ли“...?

А други:

— „Кад му не бисмо били на досаду, прелијепо би било“.

А овај опет:

— „Та за Бога, зар не знаш од прошлих година, како му је драго, кад га овако по који од нас из омладине походи приликом Његових кратких љетних излета на том поноситом и гласитом Парнасу Црногорском? Зар се не сјећаш Његове љупке и племените предусретљивости, оних дивних начина и слатких израза, којијема само Он умије предустрести своје посјетиоце; па оних вјештих шала, оних духовитих досјетака, којијема забавља и весели себе и своју пратњу; па у опште цијелог његовог поступања, које са слатком успоменом траје у срцу појединаца цијелога живота њиховога?“

На чем ће други прихватити:

— „Све је то тако, свега ћу се и у потоњем часу свог живота сјећати, ... а сад, оће ли још који?“

Сви радосно шћаху кренути; а ко не би кренуо да буде у пратњи нашег младог, омиљеног Престолонаследника, који прије један дан бијаше попао на Његуше, но неког званичне дужности, неког пријеке његове потребе спречаваху тако, да се само нас тројица нађосмо спремни за полазак.

Сад дакле није вам за чудо ни што сте нас око 3 по подне нашли у кафани, нити пак што сте нас виђели тамо амо кроз пјацу, кад знате, куд идемо и како нам се треба спремити.

* * *

На *камикули* избијаху 4 уре послије подне, а ми тројица, пјешке на опанке, с фишеклуцима око паса, а с ловницама на рамена, остављасмо раван цетињску, а дохваћасмо се стрмених обронака ловћенске планине путем, који иде кроз Команову Главицу, а преко Богомоље на Вјелоше.

Кријепки за пут, млади годинама, а лако обучени, а по врх свега занешени оном *црногорском љубављу* за свог Насљедника, љубављу, која је можда у патријархално доба могла постајати, а данас се још очувала само у срцима синова ове кршне домовине наше, — за то, нити се осјећасмо уморни, нити опажамо зној, који се у крупним капљицама слијеваше свакојему од

нас низ лице и испод кошуље по тијелу, кад на Бјелоше изађосмо.

Бјелоши, негда катун цетињских становника, а данас мало сеоце од неколике десетине од камена и доста лијепо у клак озиданих бијелих кућица, са једном малом, али присталашном селу, црквицом, те с једне главице, која се с источне стране уздиже над селом, бадро мотри над њим, као побожна и љубавна мајка над чедом својим. С југозападне стране од села, по голим пржељавим бреговима вијуга се лијени нови колски пут, те иде пут Угањске планине, а право на запад уздиже се висока главица Крст Бјелошки, а између голијех брегова и Крста, право како ти поглед гађа, уздиже се и још височија у густу букову шуму обрасла бјелошка планина Соко, испод које извире студена и здрава вода истог имена. Ну прије него ти прође поглед на Соко, уставиће ти се на једну прастару величанствену букву, која око подне, кад сунчани зраци усправно падају на њене врхове, покријева својим хладом простор од преко 20 мет. у пречнику и даје своје име оној клисури у коријену Крста, кроз коју пролази пут за Ловћен. Ту оће да буде прво почивало нашој малој дружиници.

Моја два друга ~~хитно се~~ журају да што прије приспију у дебелу хлад прастаре букве, а мене, ако не као најмлађега по годинама, а 'но бар као најлакшега по тежини (јер не знам како би друкче рекао) послаше, да гађам два голуба, или голубице (а биће сигурно голуб и голубица, јер се такво друштво најрадије трпи), те се изнад богатих овогодишњих бјелошких усјева вијаху у страну од пута на једно 200 метара даљине. Не могах их ни гађати, а камо ли убити којег, већ пошто ми побјегоше ће ми их пушка ни доврћи не могаше, вратих се и између једрих усјева, ће раздјелом, а ће странпутицом, шалећи се с младим и веселим, — с изгледом престојећег земног рода, — бјелошком чељаћу која жњаху траву по ражђелима, стигнем једанак с мојим друговима под букву.

— Знам да је слатко гладноме најести се, жедноме напити се, неизаспаваном наспавати се и т. д.; али знам и то, да је слатко и уморноме и потном путнику починути на некој трави, а у дебелом буковом хладу. Ја сам то више пута уживао, али се најбоље сјећам овог потоњег пута, не за то што је најскорашњији, већ више за то, што сам овога пута имао прилику, да видим како у томе уживаше један од остала ми два друга. То сам прочитао на његовим потцим руменим јагодицама; из округлих му смеђих и умиљатих очију, из спуштања

и издизања грудног му коша и прилично дебелих бокова; из оног немарног разбацивања по мекој, мирисној планинској трави малих округлих и претилашних му рука. Ја и онај други мој друг хвалили смо га и честитали смо му, како је онако живо, а све уза страну, дотле изашао, а научен је да непрестано сједи, као богме човјек од канцеларије, при том опсалио, а што је најглавније — претурио:

Mezzo del cammin della sua vita.

А он нам с правом примјећаваше, да кад је био младић, као што је који од нас, имао је такве ноге, „да се не би побојао ни вас, који сте—вели,—као војници, ваше извјежбали.“ И још бих можда имао да вам испод букве причам, него се брзо дигосмо, па хајд уза страну.

Ну да не заборавим.

Сад више не идемо сва тројица на ноге. Најстаријега од нас, готово њему на срамоту, посадисмо на коња, којег бијасмо под кирију узели с Цетиња, да нам пртљаг и друго што нам треба изнесе на Ловћен, па ми двојица с камена на камен један с поред другога пред њим, а момак, те нам прати коња, за њим, страном од Крста, а испред Сокола, који нам остаје по лијевој страни, хајд на више.

Ко није био срећан, као што смо били ми овога пута, да — кад на овако мили пут крене, не имадне собом и весело друштво, тај је чисто морао јадом запазити своје путовање. Он не зна како се брзо пролазе и равни и стрмени, а без да се умор осјети; једном ријечи, он не зна што је то пријатност путовања у веселом друштву. Ја сам то више пута уживао, (а и оно друго, па за то ово умијем и цијенити), али никад, чини ми се, као овога пута. До сада сам држао, да веселошћу шалом и смијехом могу се натијецати ма с ким у путовању, али овога пута признао сам, да ме је у томе надмашио наш старији друг, те је на коњу. Предмет наше шале и смијеха био је момак, те нам је за коњем ишао. Његов иронични укор, зашто да ми јашемо, кад је то њему од куће остало, као потомку некакве старе босанске властеле, чинио нам је, да крепајемо од смијеха. Старији наш друг тако га је мирно, као би рек да неће, изазивао на смијех и на шалу, да је то било милина слушати. Чак га је изазвао и да нам искаже жељу за главарством у мјесташцу ће он живи, па да нам постепено прича све што би тада као главар чинио.

У такву шалу и смијех дођосмо до според једне колибе, те бијаше подигнута у пристранку једне рупе на дно тако званих

Дугијех Њива. Ту се мало заустависмо и посласмо нашег младог кандидата, да нам изнесе воде, ако је буде. Не траја ни два минута, кад ево ли га ђе носи један велики каба густога кисјелог млијека и добру конату бистре сњезжане воде.

Онако с нога запалисмо по цигар дувана, то јест наш старији друг и ја, а трећи наш друг строго се држи докторскије прописа, па никад не пуши. Хе, хе, паметан је он, а да није паметан, не би онолики ни порастао; виши је од нас обојице, да не речем много, три добре педи, а таман толико му треба година, па да имадне колико један од нас, а туце и по, па да имадне колико други. Ну за то му се ми исто ни мало не бојимо! —

Иза тога освјежисмо се с по мало хладне воде и с по 2—3 гутљаја кисјелога млијека: зазвасмо бабу, јер баба бијаше, те стајаше пред врата колибе и посматраше нас, и изгледаше, као да чисто ужива, што ми уживамо с млијеком и водом, те нам је послала, — зазвасмо је, рекох, да јој платимо, а она нама: ах живјело црногорско гостопримство!

— „Господини, а опростите што сам оваква — па се погледа низа себе и обрну се мало у покос — радила сам до сад нешто, — није право, господини, што ми то зборите; овође се још никад од како ни је кућа настала, а то је давно било, није млијеко плаћало, а заиста, а ово ми је срамота рећи, мнозину смо напили, само од како ја знам, тијем путем; ада још да знате што ми је покојна свекрва причала, што је њена покојна свекрва радила! — па онда ману главом као да би шћела ко зна што рећи — но се сад нема као што се тада имало“ и бог зна колико она шћаше продужити с тијема свекрвама, да ми имасмо кад слушати.

Свјеж као да не бијех с Цетиња кретао бијех кад отале кренусмо. Чисто ми је као неки зулум био, кад ме најстарији друг нагна, да мјесто њега на коња узјашем.

Дуге Њиве. Ну немојте помислити да су то какве простране плодне равнице, не, то су мале зелене рупице и обрасли у густо шибље брежуљци. Ко је видио брежуљке од Бријанце испод Комског језера, па тренутно у памети обуче их у мјесто оног благословеног руха благе Италије, у густо буково шибље, а сваки подањак покрије зеленим тапићима ловћенског цвијећа, а по свему томе рашири и мирисна крила хладног планинског зефира, ето добиће тако слику Дугијех Њива. Јашући на коњу чисто сам уживао, посматрајући тај мали осмјејак природе. Душа ми се сладила са оним мирисним хладним ваздухом, којег

сам се ту до миле воље надисао, и чисто као из сна сам разумио ријечи најмлађега од тројице, кад ми рече по слободи:

„Скин' се да узјаше човјек уз ову страну, јер ти лакше овудије можеш на ноге.“

И збиља, ми бијасмо под Стрмицом. Тако се зове она пре-влака те веже подножје Великог Језерског врха и Трештаника и чини с њима у једно оквир ловћенском равњу од сјев. ист., истока и југо истока. Пет минута па смо на врх Стрмице.

Диван заиста поглед на обије стране. Пред очи ти се отвара дивни простор ловћенски, а сами ти из уста лете они божанствени стихови узвишеног *Књаза Пјесника*, ће каже:

„А знаш кад се братимисмо
 „На Црквине код Извора?
 „Свједок нама бјеше Ловћен
 „И Штировник изнад мора;
 „И Корита Иванова,
 „И алуге и омари. —
 „И гроб хладни, гдје вјекује
 „Мој велики стрико стари.“

Пјесник и Вила од Н. I.

А ако се окренеш натрат, и теби ће се душа занијети неким неисказаним пјесничким усхићењем и нећеш моћи, а да не изговориш оне стихове узвишеног Створиоца „Пјесника и Виле“ ће каже:

„Знаш ли кад ме глас дипала
 „Заустави на планину,
 „А очи ми утекоше
 „Пут истока у ширину?
 „Тамо видјех Проклетје
 „И Ком, Гарач и Румију, —
 „И до Дрина иза Скадра
 „За језером просторију.“

Па и на тебе, ако си Србин и ако ти Српска мисао грије груди, неће моћи, а да јако не подјејствује тај поглед, и одмах ћеш се сјетити оних стихова крунисаног Пјесника, ће у оном Његовом српском заносу каже:

„Па ме сподби неко чувство,
 „Од милине и заноса;
 „А чело ми тада глатко
 „Скваси нека блага роса.“

Ја се лијепо уморим неким особитим осјећајима кад овакво нешто читам, па га још на лицу мјеста уживам; но хајдмо напријед. Одмах те сријетају пржељави брежуљци и бијелим

двјетним засторима прекривене Кремињске Њиве, а мало напријед зелене и мирисне Иванове Рудине; по десној страни ти остају плодна и дебела Влатишта, а пред тобом чувена и хладна Иванова Корита. Не бијасмо ни још на њих наступили кад чујемо како храбра гарда Књаза Насљедника пјева своје *Перјаничко коло* подснажујући своје гласове честим метцима из револвера.

Нека особита радост обузе нас сву тројицу, јер до тада не бијасмо по чисто увјерени, да је млади Књаз на Ловћен изашао.

До сад сам се чудило оној народној изреци, те каже: „жеднога бих те преко воде превео,“ а сад ни мало, јер нас заиста сву тројицу они гласови жедне преко воде преведоше. И ако се на по уре прије тога сваки од нас редом жалио, да не може дочекати, докле на Корита стигне, да почине и хладне се воде напије, кад на њих дођосмо, сваки од нас заборави, да жедни преко њих прелазимо. Колико нам ноге могоше, залећесмо се пут Иванове Алуге. То је она густа, праствара букова шума, која читави они простор од манастира па до на врх Трештаника са сјеверне стране његове покријева. И ако има добрих 10 минута докле изађемо из шуме, ми смо их пријенгли у 2 минута и на једанпут се обретосмо на крај пространог и густом травом обра-слог Ловћена. На сред њега се уздиже црква посвећена св. Христовом Преображењу, а око ње развалине манастирске и камена гувна, грађевине Владика Саве и Василије (тако ми је казано). А у једном прикутку Ловћена, при самој шуми, на једној равној долиници, млади Престолонасљедник разапео шаторе и основао свој Књажевски логор. Смјерно се упутисмо пут логора и гардиског кола, које на сред њега играше. Кад се мало ближе примакосмо, угледасмо младог Престолонасљедника. Из његовог гостопримног умиљатог погледа, који баца на нас, лако бијаше видјети, да смо му добродошли. Чим му пољубисмо свијетлу десницу одмах нас понуди да сједимо. Нареди, пошто се мало одморисмо, да нам се донесе по чаша коњака и студене воде. Сказалке џепних сатова показиваху нам управ 7 ура по подне. Не траја много, а дође Књажевска вечера. За вечером сједосмо осим њега, виших официра његове гарде, других часника из пратње и ми тројица. Одмах послвије првијех залагаја млади Књаз затури шалу. Како смо се шалили, како смо весело вечерали, и послвије вечере провели двије три уре, то су само слатке успомене које вјечито трају, али које је тешко описати. Око 10 ура ноћи дични Насљедник све нас сабра око

себе и поче издавати потребне заповиједи за престојећи сјутрашњи лов. Најприје нареди једноме од бригадних ађутанта да распореди по чете војника, те бијаше ту на расположење, кад ће сјутра почети хајку и како ће нагонити дивљач на ловнике у засједама. За тим распореди Он лично свакојега од нас, те с њим бијасмо на вечеру, ће ће који чекати у засједи. Негђе посла два, негђе три, негђе ће је прилика и једнога, а собом узе једнога или двојицу, за тим свакој засједи означи мјесто ће ће запанути, а себи одреди најдаље мјесто и најтежи пут док до њега дође, и то чисто из племените и Његовој узвишеној Кући од вазда својствене црте, да ће су они с Црногорцима, увијек најтежу улогу остављају себи.

Онда нам свијема зажеље добру ноћ, а тако и сви ми њему, и он пође своме шатору, а ми други у највећој тишини нашијема.

Ноћ на Ловћену. Ну то је лако рећи, али заиста, а особито мом перу, врло тешко описати. Ја сам ноћивао по Кучким и Вasoјевичким Комовима и другим планинама. Посматрао сам планинске ноћи, уживао их, али ноћ на Ловћену ни једној не уступа. Да је ко коначивао на Рогам, Вилу или Било од Царина би имао да опише трепет звијезда и њихове привидне покрете; румен Воре и губљење звијезда по недогледном небесном хоризонту, али ја који сам посматрао Ловћенску ноћ, немам ништа о томе да речем. Плав небески свод бих рекао да се опире с једне стране на кров цркве св. Петра на врх Језерскога Врха, с друге на високи Штировник, а с треће и већ свуђ наоколо на букве Иванове Алуге. На Међуврше пружа ти се једна дугачка пруга неба некуд тамо далеко, далеко, на сјевер, па не знаш ће се свршује. Да сам пјесник и то би ми доста било, па да пјевам кршној Херцеговини, јер она тамо стоји!...

Окренеш ли се на другу страну, видјећеш како се кроз високо и густо буково грање свјетлуцају јасне звијезде баш као 'но драго камење. Рекао бих, да су то све мале свјећице запаљене по буковим гранама, те свијетле ноћној стражи Књажевој, а не сјајне звијезде на небесном плавом своду. Па ко ме увјерава, да то баш и нијесу биле племените душе безброј витезова од Ивана па до Данила, те су дошле, да бдију над најљепшим потомком својијем, над и у сну будним Предстононаследником Црне Горе?!...

То баш и јест она неописива особитост ловћенске ноћи: јер сама та замисао баца те у неки романтични занос, преставља ти неку чаробну слику, да те страх и милина у једно обузме. Видиш старог Зецога Књаза, како је дошао, да чистим ловћен-

ским ваздухом дихне, да се одмори иза тешких брига за судбином својега народа, и да се у самоћи исплаче за преотетим сином својим. Видиш иза њега, како наступају крунисане свете главе, да се и оне одморе иза тешког државног рада, и да се у тихој ловћенској ноћи помоле свемогућему за бољу будућност и судбину својега народа, да им спасе народ и отаџбину. Видиш Крунисане, божијим даром надахнуте Пјеснике, ће с вилом заједно оплакују грозну судбину Српскога народа; ките јуначка дјела својих витезова; причају муке својега народа и, проричу бољу будућност милога им Српства. Све то у твојој машти видиш, па се занесеш, усхитиш, уздрктиш докле те непримјетно благи ловћенски повјетарац не успава.

Под оним тихим трепетањем лаких крила ноћног ловћенског зефира, ја сам мирно спавао, и у том слатком сну снивао оно што је негда и у ствари било; снивао сам мој повратак из туђег свијета, па одмах иза тога мој први излет на Ловћен. Престављало ми се како сам се шетао по Ловћену, и у оном горећем младићском заносу, пјевао му ону оду мог милог учитеља, коју му је он пјевао када је први пут, враћајући се из туђе земље, угледао ловћенске миле врхове.

Ево та ода:

ЛОВЋЕНУ.

Здраво да си, царе, Србинових гора!
 Пирамидо горда, врх Сињег мора!
 Ти олтара српског браничу и штите,
 Ти сарано крви за Српство пролите:
 Наша слатка дико, и надо и славо —
 Ој! Ловћене здраво!

Мучениче свети, коме нема пара,
 Прегаче силни, који чуда ствара;
 Који Српству душу удану у груди,
 И бриткијем мачем слободу пробуди —
 И показа св'јету што је српско право:
 Да си ми здраво!

Из туђине пусте ја се враћам сада —
 У туђини доста убило ме јада —
 Па кад жељан гленем уз те твоје стране
 Од радости суза низ лице ми кане,
 Од радости срце скочи ми у грудим',
 Па ти пјесму гудим.

Моја пјесма није какво чудо старо; —
 Зуб времена стара чуда је похар'о:
 Прометеју ланци пресли су на ст'јени,

Нестало је Грчке и богова њени';
 Но је она проста: ја говорим само
 Што сви осјећамо.

Обиша' сам доста по свијету краја
 И видио доста на свијету сјаја:
 И високих гора и стрмених ст'јена,
 Али теби равна на свијету нема; —
 Ти си тако мио ко те љубит смије,
 Да милијег није.

Ја се радо сјећам својих млађих дана
 Кад ми вазда свита зора обасјана:
 Како ми бијаше све пуно и равно
 На подножју твоме — ао доба славно!
 Ту осјећах, пјевах, љубијах, живијах, —
 Ту најсретниј' бијах.

А како је тамо кроз те туђе краје!
 Та ни сунце тамо овако не сјаје!
 Друкчији су људи, друкчије и ствари:
 У туђини нико за никог не мари; —
 Нигђе није слађе ка' у кршу твоме,
 На огњишту моме.

Весело је небо, веселе су горе;
 Лијепа су вреда, дијепо је море;
 Слађане су жеље, пунане су груди,
 Искрена су браћа, а људи су људи:
 Ту је слатка рака, ту је земља лака —
 Ту су добра свака.

Луд је овај свијет, све за срећом тежи,
 Ка' да ј' срећа луда, па од њега бјежи,
 А срећа је уз нас, нигда није мимо;
 Ћорави смо само, па је не видимо:
 Ко за Српство живи куд ће њему среће
 Од Ловћена веће!

Је ли — волиш чара, љепоте гиздаве,
 И поноса српског, наше части, славе,
 И прошлости дивне споменика света
 И све, што Срб има овога свијета? —
 Тамо под облаке, у свој својој дражи,
 На Ловћену тражи.

А ако те када туга преовлада,
 Будућности српске да ће свенут нада,
 Вргни око само уз те крши дивне,
 Па се тјепи — срећан кади имаш с киме! —
 Јер док Ловћен стоји на тој тврдој лити,
 И Српства ће бити.

Јест, бријаже врли, моје мило ст'јење,
 Ти си уток, нада и српско спасење;
 Ковчег старе славе, гласник среће нове,
 И све оно Србин што својијем зове:
 Дуга, уз који се Српство к небу диже,
 Да је Богу ближе.

У твојему крилу зачеће је било
 Свему, што је наше Српство прославило;
 На мачу и перу, у сјечи и крви
 Не стидиш се никог — свеђ си био први;
 Великих умова, великих јунака
 Ти си српска мајка.

Од Косова бојног, — ал' је дуго било!
 Колико се вала о теби разбило:
 Колико је сила јуришало на те,
 Да те стресу, сломе — у понор обрате!
 Ал' још нико твоје не покрену виси:
 Непомичан ти си.

Душману на ужас Србину на дику
 Стојиш ув'јек до св'јету на видуку,
 Пирамидо горда врх Сињег мора... —
 Здраво! здраво, царе, Србинових гора!
 Наша слатка дико и надо и славо:
 Ој! Довћене здраво!

(„Црногорка“ 1885 број 3).

Филип Ј. Ковачевић.

У тако слатком пјесничком санку провео сам прву ноћ на
 српскоме Парнасу.

(Свршиће се.)

М—ћ.

ЗНАЧАЈ БАДЊЕ ВЕЧЕРИ 1702 ГОД.

У ПОВЈЕСТНИЦИ ЦРНЕ ГОРЕ.

Пошто је пропало српско царство на Косову, узроком неслуге, лукавства и издајства самих српских великаша, којима у аманету Силни Цар Душан остави свог малољетног сина Уроша, распаде се пространо Душаново царство на поједине области. После кобног боја Косова било је још горе за српски народ; Срби у појединим областима српским мало по мало изгубише слободу и самосталност; потпадоше под иновјерног и инородног туђина, који немилосно на њих изливаше гњијев и свирјепство своје дивље јарости. Многи Срби у таквим приликама наморани бише, да преврну вјером: неки од зулума, неки својевољно а неки обманути празним обећањем. Све српске области за кратко вријеме постадоше саставни дио велике Отоманске царевине, осим Црна Гора, која — бранећи свој кршевити и горовити предјел, чувајући слободу, самосталност и своја права и његујући витештво, слогу и љубав према старим српским светињама — постаде уточиште српских родољуба, племића, јунака и прекаљених оглашених витезова. Насељена таквим србима, Црна Гора била је у стању кроз пет дугих, тешких и искушених вјекова чувати и бранити своје светиње и његовати се у духу српском.

Великим и моћним непријатељима била је опкољена Црна Гора; с гордим Турчином и лукавим Млечанином. Турчин је и јавно и тајно радио, да је себи покори, будући му је Црна Гора била од памтивијека моћни опирач, — коју ни највећом силом не поруши; а Млечанин хилом и лукавством довијао се, не би ли се и та искра српске слободе угасила, те да штогод хасне отуда имаде. Не толико сила оружја, колико подмукло сплеткарење учини у једно доба, те се искра слободе у Црној Гори готова бијаше угасити, име, значај и понос њен пропанути. Сила непријатељског мача и пушке бијаше је стегнула у кршевима, горама и гудурама, а нечовјечне сплетке околних непријатељских сусједа узроковаше, те се у самој њој изродише невјерни синови вјере и имена; народише се и намножише

потурчењаци. Ови потурчењаци од доба потурчења Станка Црнојевића до доба митрополита Данила кроз низ од двије стотине година причинише слабомоћност црногорске силе и могућства, пошто им нико не спречаваше живот у унутрашњости Црне Горе, као по крви Србима. С дана у дан све их је више бивало, те се најпосљедјаком намтоже, чинећи хрђав утисак на одаде православне Црногорце; саградише своје цамије и задобише своје хоцен извадије, те слободно „авдес“ узимаху и по свој обреду „Аляка“ прививаху.

Митрополици, који су уједно били и свјетски и духовни владари у Црној Гори, издали су са узасом овај грдни пораз унутрашњости Црне Горе; али толико су били слабомоћни, те ни какве мјере против томе не предузеше; бојали су се, да ће их издати своја дила; која је већ била готова клонула надомца изваљене хиде; и отајне се конион да у једно јој знон ерде.

Али зар и Промисао Свевишњег не допушта, да пропадне гласом и именом, славом и витештвом, вјером и слободом, душом и тијелом овај једини непосвојени и неоглачени крај Српства, који у највећим мукама и биједима призиваше Божију помоћ, него — у сред највеће биједи, у сред највеће муке кад похулише многа брата своју православну вјеру, кад лавско срце, мах и снага поче малансавати под тежким притиском и искушењем; онда кад се зрак од сунца изнад црногорских гора сакри а туговање и јадовање свијех с краја на крај наткри; у сред оног најтавнијег доба кад трепереће звијезда бијаше Црногорцу претсказ грозног прелаза у још тавнији и жалоснији живот; онда, кад преоте мах блиједа свјетлост од мјесеца, кад пријекаше вјера Мухамеда — турског свеца, кад један брат призиваше Свевишњег са олтара а други Мухамеда са мунара; у сред оне страшне буре, која грозно бјеснијаше, те Црној Гори редом горе из коријена рушијаше; у сред оне густе магле, која црногорске крпе цокриваше; у сред таме и помрчине, која земљи црногорској срце закриваше; онда, када дух јунаштва даву бјеше на измаку, кад му невјерници бијаху

спремили слободи тавну и дубоку раку; кад нијеском бурни вали плодну њиву нанијеше и својим таласањем језгру и срце јој изнијеше; онда, кад у вртлу трње ниче, кад коприве главу изнијеле, те се над цвијећем диче; онда, кад се црни облак издизаше над Ловћеном, кад градом, кишом и погипом Црној Гори пријећаше — саизвоље Божији неиспитани Промисао, да се роди Змај под Ловћеном, окружен муњама и громовима, од којегга згугњаше горе и брда, зајечаше планине, те срце сијну зраком сјајним, облака с неба неста, пријетеће опасности преста, мјесцу свјетлост изблијеће а у горама таме нестаде. — Свевишњи саизвоље, те се роди под дичним Ловћеном на поносном селу Његушима и постаде врховни поглавар Црне Горе *Митрополит Данило Петровић*, који Црној Гори нову свјетлост даде, нове јој наде ули, новијем је животом задахну, нову јој снагу стече, старо јој јунаштво обнови, истријеби невјеру, уклони све опасности, — те Црна Гора новим животом проживје, сважним и моћним духом дану, оружје истргну на мегдан јуначки и камње крвљу зали.

Најцрње, најадније и најжалосније бијаше онда стање у Црној Гори, кад заузевладу млади и одважни Митрополит Данило из, данас срећно владајуће, династије Петровића-Његош. Црногорско јунаштво бијаше подлегло големој тузи под очевидном пропасту, која с дана у дан бијаше ближа; нада на сјајнију будућност готово се бијаше изгубила. Али велеумни и велсодрважни Данило, видећи, да ће сљедовати хрђаве посљедице по његов мили народ, наставао је свом силом, да уклони од Црне Горе опасност. Највећа је опасност пријетила од домаћих Турака, који све то више маха и власти заузимаху; те је свим начинима радио истријебити их. Велики његов ум створи код поглавара црногорских тврду слогу, вјеру и љубав, те се договоре, да на њих братски и сложено ударе, доказујући им посље-

дак, који их може снаћи од потурчењакâ. Много га је муке и труда стало, док је на то велико и за посљедак славно дјело приволио своју браћу Црногорце; јер се свакоме то прегнуће чињаше узалудно, осим храбром Данилу, који волији бијаше јуначки и славно погинути, него срамно живот проводити у земљи, која се мухамедовом вјером оцкврнила и испунила. За остварање овог посве важног догађаја требало је изабрати онакви час, који ће најповољнији бити и најбољи успјех донијети. Такав час могао је само проницателни ум Данилов уочити, који добро познаваше домаће своје и турске ствари; — те за то дјело би одређено *Бадња вече 1702. год.*, кад православни Црногорци уносе своје бадњаке, те се Турци ни мало не боје од изненадног случаја.

Бадња вече 1702. год. створила је ужас у Црној Гори од потурчењакâ, јер се горе у сред тавне ноћи проламаху од јекe пушака, крвца се немилосно просишаше од домаћих Црној Гори злотвора, нож се напоји душманске крви а бадњаци се залише не само лозовим вином, већ и непријатељском крвљу, том крвљу, коју Црногорац проли душманину за спас и избављење своје домовине од предстојеће опасности, од потурчењакâ. Тај крвави, али славни догађај, *пробуди оцет међу Црногорцима старо јунаштво*, које за доба Ивана Црнојевића бијаше на врху славе и величине. Црногорац се опорави од *друготрајне* искушене немоћи, која га бијаше свезала ланцима изнемоглости, очајања, губитка наде и непоуздања у своју снагу, у своје јунаштво и одважност; а приљуби се к решитељности продужења крвавог војевања против кивног непријатеља, који у мало што му смртну рану не зададе својим подмуклим непримјетним, али отровним, ударом. *Обнови се негдашња славна ратна слава* — дика, понос у похвали Црногораца, која га уздиже до небесних висина, до најземањније висине чуђења људског високоумља и до висине непримјерних угледа Леонида и Сцеволе, којима се узноси грчка и римска повјесница, као с јунацима, који живот изнијеше непроблазној смрти ужасног непријатељског напада за спас и славу своје домовине. *Пробуди се међу Црногорцима у још већој и славнијој мјери старо прегалаштво и одважност*, које је Црногорац до данашњег дана њивио и његовао боље, него ли најразумнији и највреднији вртлар своју њежну биљку, те свијету показао непримјерни узор чувања своје домовине, вјере, слободе, народних права и самосталног живота, уз непостижни углед љубави и поштовања према својим владоцима. *Развило се међу Црногорцима повјерење, оданост и готовост према својим владарима*, повјерење и тврдо уздање у њима, као у својим Богом-избраним

руководитељима к бољој будућности, срећи, напретку, сјајнијем и трајнијем животу.

Овај најзнаменитији догађај у повјесници Црне Горе приљубио је и шијесно скоочио међу собом с тврдом непревареном и непрестрасном љубављу, слогом и јединством не само црногорске главаре, као престшавнике појединих села, племена или нахија, већ цио црногорски народ, све храбре и побједоносне Црногорце. Љубав, која је до тада клонула била под тешким притиском очајања, те се није могла у пуној мјери показати на површини, сада засија у цијелој својој великољепности: брат се уз брата здружи, брат брату пружи руку помоћи, брат за брата у своме срцу осјећаше, што и за себе, брат с братом удружен љубљаше његов живот, као свој и готов бијаше свој за његов жртвовати, ће би изискивала потреба љубави. Љубав овлада с краја на крај, као да свак дише једним духом, као да је сва Црна Гора једна кућа, једна фамилија, као да је све родила и одњивила једна мајка. Све се задоји једном мишљу и упути к једној цијели: да се ослободи „домаћег врага,“ да сложено гоне непријатеља, да моћно чувају своје праћедовске светиње и да радије сви до једнога изгину, но да изгубе оно, што им је најдраже и што им је за душевни и тјелесни опстанак најпотребније. Неслога, која је до тада промахивала међу Црногорцима узроком сплеткарења и мражења домаћих Турака, сада се изгуби из вида; све постаде везано јединственом слогом: један за све, сви за једнога и сваки за свакога да не жали поднијети највеће муке: на кољу, на конопцу, од пушке или ножа, само што се односи на корист ближњег брата, на корист појединаца или вишине њих, на корист, понос и славу своје отаџбине. На захтјев неодложне државне потребе готов је био сваки у воду или у ватру, и са поносним усхићењем ишао је витешки Црногорац к смрти, коју род захтјева од отачаственика. А да је међу Црногорцима овладала тијесна љубав и пријатељство, братска слога и јединство, увјериће сваког низ славних и величанствених побједа, које су се у напредак догодиле, које су живи споменик врлина и особина црногорског карактера, у којему се оликује по врху свега љубав према роду, слободи и православној вјери. Све урођене врлине и способности Црногорца недостижни ум Данилов умио је пробудити, обновити, потстрекнути и побудити на истрајност, — које се до данашњег дана одржало кроз низ од двије стотине година тешког живота, измученог непрекидним стражарењем и крволићем.

Овај славни и преизредни догађај у историји Црне Горе створио је нови живот, нови славни дио црногорске повјеснице и народног оцштанка; примитио је, те се Црна Гора пробудила из шуж-

ног *дријемежа*, који јој пријеђаше мртвијем сном; *подигао је бесмртани сиомен и глас Црне Горе међу осталијем јевропским народима*. У исто вријеме овај велеважни чин јест очити доказ и знак великог, одважног и проникнутог духа Даниловог и црногорског јунаштва, које није било обамрло ни у највећој сањарији, ни заспало у највећој помрчини, ни подлегло у најгрознијој тузи, ни изгубило наду у најжалоснијем добу, и доказ је неоцјењиве издржљивости, која је дубоко урезата у срцу и духу црногорског карактера. И ако је био Црногорац изложен опасном искушењу, али ипак урођене високе врлине не изгубише у његовој нарави траг, него се појавом Даниловом на владу оснажише, ојачаше и посташе моћнији него икад. — Ова велеславна вече *избавила је Црну Гору од очигледне пропасти*; *искубла је из устју немилостиве аждаје*, која јој проклетим чељустима грозно пријеђаше и обеђаваше злослутне дане чемерног живота; *очистила је од шмуце и помрчине*, која покриваше њене горе, често крвљу нашаране и залирене; *излијечила је од несносног црва*, који тајно и благо потконаваше темељ њеног здравља и опстанка; *излијечила је од заразе*, која се с дана у дан преносаше с једног мјеста на друго, те сатираше силу духа и тијела њена, а постепено причињаваше, те се претвараше у домовину Азијата; *извела је са враћи пропасти*, те је *ушушила на прави пут самопознања*; *ушла јој у шакте здраву и числу мисао*, с потпуним појимањем онога, што јој може припомоћи к остварењу свог великог дјела; *очистила је од шрња и корова*, који јој језгру исисаваху и бодљикама ране задаваху, те је чиняху мршаву, и умно и тјелесно болесну; *ушушила је к новом животу, раду и начину*, показујући јој стазу, које јој се ваља држати током свог развијања.

Али што је најважније за Црну Гору, њену слободу, њен живот и за њену историју — што је, ово најславнија вече у добу од Косова до данас, *избави од видне пропасти, од блиске смрти самосталним животом, испод тешке шапе тада најзаклетнијег њеног крвника*, — те јој стече нови живот, нове дане, нову силу, прегнуће и одважност, која је до данас почињела чуда од јунаштва, показујући недостижни примјер издржљивости и љубави к свему ономе, што је поносном и витешком борцу свето: *к вјери*, која га је уздржавала на врхунцу свих добродјетели; *к нади у Бога*, која га је кријепила, снажила и упућивала до данас; *к самосталности*, у којој се могао слободно придржавати својих старих урођених начела и назвати се слободним и самосталним борцем за своја права и своје светиње, која чува

и брани, да му их ко не оскврни, обесчисти или посвоји. Ова славна вече препородила је цео тадашњи живот Црне Горе, дала јој нови правац живота, којим се је упутила под водством неумрлог и у црногорској историји једног од најславнијих владара Митрополита Данила, који је кроз дуго година наметно руководи свој народ, носећи тешко бреме дужности духовних и свјетских.

Као што је бадњом вечери рођењем Христа синула цијелом човјечанству нова свјетлост истине, тако је Црној Гори Бадњом вечери 1702 год. синуо нови живот, који је толико значајан, да ће у историји остати према замашности највеће и најславније дјело једног тако многобројног, али велемоћног, народа; а по посљедицама — најблаговорнији чин у животу народа црногорскога, који му отвори очи к новој слави и свјетлости, задоби самосталности и велики број славних и витешких побједа, борећи се посљедоватељима Мухамедовим.

Као што круна краси главу, тако и све знамените догађаје у Црној Гори крунише ова знаменита вече, која је златним словима записана у историји; а Митрополит Данило, који је повод и душа ове знаменитости, који је крути стожер преображаја, тврди ослонац узданице, постојани дух издржљивости, дични вођа јунака, челични витез, распирач искре српске слободе, руководитељ к срећи и бољим данима, велики умом, одважни духом — назваће се у црногорској историји из уста самога народа: лавско срце, челична воља, којој све препоне не могу пута спријечити, да не дође к жељној цијељи; велики ум, који царује и земљом влада, те с њим добије и земљу усрећи. Назваће се: Отац Црне Горе, које му име с потпуним правом припада, као оном, којег мудра посве паметна влада ослободи Црну Гору од очевидне пропасти и постави јој крути темељ, којег ни најжешћи нападаји непријатеља кроз два крвава вијека не могоше срушити; него се све то већма снажаше и поставаше страшнији непријатељима, од којег се у посљедње вријеме тргоше натраг, као од варнице, која живу рану задаје. Јер Црна Гора може се поносити и Богу благодарити, што јој се роди у тако замршеном и опасном стању Данило, у којег бијашу оличене све непроцијењене врлине, добродјетели и способности, које послужиле народу на највеће добро, на најдичнију славу, те се с правом и његовој сјени клања и с његовим именом узноси.

Поља, 17 децембра 1894.

Ан. Јовићевић.

НА ГРОБУ ЉУБАВИ

— НОВЕЛА —

Има једна тица мала, која ми сваког прољећа долети на прозор, па ме својим њежним цвркутањем измами у густу шумицу и уз жубор бистријех поточића, прича ми, шта је све виђела и доживила.

Она је одвајкада и нема смрти,
Ја волим ову малу бесмртну тицу,

па ево да вам причам, шта ми је она овог прољећа казивала. Слушајте! Или боље, хајдемо онамо у густу шумицу, потражимо бистри поток, сједимо покрај њега на траву, она ће вам сама причати:

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

У питомом приморју а код воде Бистрице, ће је Свети Сава подигао високе Дечане, било је једно српско сеоце.

Између врбовијех грана и цвјетајућијех липа, провириваху кућице вриједнијех ратара.

Озго са зеленог брежуљка, у свјетлуцању дугинијех боја стизао је поток и губио се у долинама.

Мимо све остале кућице између липових и врбових грана, бијаше се узнио лијени дворац кнеза Белуше.

Ја сам се често одмарала на гранама једне липе, што се дизала пред кнежевим двором, те сам могла све чути и виђети, шта се у њему збива.

То вам је била сретна и задовољна породица. Мудри кнез Белуш, знао је бити домаћином. Он је све у складу са својијема радио и с њима у љубави дане проводио. Сви су га слушали и поштовали, а богме и сво село устајало је испред њега. Жена му је била добра и блага. Свако сироче знало је за дарезљиву руку добре Смиљане.

Покрај двије веселе и лијепе шћери Маре и Љубице, имао је стари Белуш и једнога сина Ђорђа. Он вам бијаше момак,

да му је требало пара тражити. Одрастао, широк у плећима а штрк на ногама. Испод орловскога носа, пружала су се два танка црна прамена бркова. Кад би осванула неђеља, или који други свечани дан, те би се сви искупили око сеоске цркве а весели момци приметили камена с рамена, јели се само Ђорђе на биљегу ставио, сваки је уступио. Ђорђе једном баца па свијем пребаци. Дјевојке су за њим лудиле и у пјесми га припјевале. Отац га је више пута нагонио :

— Дела сине, што се не жениш, вријеме ти је! Ето можеж бирати, коју хоћеш! —

Но он се од тога увијек устезао; он је више жудио за бојевима и мегданима, и његова се жеља испуни:

Једног дана баш у разданак, кад сам се над мирнијем сеоцем са пјесмом дизала, стиже један гласник и јави староме Белуши, да све одабране момке на оружје скупља, јер ваља војевати, непријатељ је навалио и по околнијем селима руши цркве и олтаре.

На глас старине Белуша све се одма искупило. Више од стотину храбријех момака, за један час, било је пред његовијем дворцем. И свога сина Ђорђа старац је благословио и пружио му убојно оружје. Све је било готово и наша весела чета крену. Уз пут су нам се и друге чете придруживале, те нас је било довољно да непријатеља дочекамо. Ваздан смо ишли и у вече дођосмо и заузесмо најбоље кланце, куда ће непријатељ проћи, као што нас је гласник извијестио. Сунце је већ сјело и спустила се прољетна ноћ. Цвијеће је спавало и одмарало се под благотворном росом. Небо је било ведро а мјесечина освјетљавала је бесконачност, само један облачак блудио је и реметио трептање звијезда. Али овај мали облак, као да бијаше предстража другијех. Наједанпут са сваке стране појурише њему безбројни облаци. Од тихих вјетрића створио се оркан. Дрвље се поче превијати и ломити. Заспало се цвијеће прену и чисте капљице росе просуше се са његовијех листића. Подмукла тутњавина прохуја и пљусак удари.

Сви се узнемиристо и сваки је себи заклона тражио, но наша стража дође и рече нам:

— Не мичите се, непријатељ је ту!

Све бјеше спремно, сваки се лати оружја и појмно очекивамо, кад ће се у нашијем кланцима непријатељ указати. И стража се преварила није, за неколико па чусмо топот душманскијех коња. Они су били у нашем кланцу. Сви сложено јурнемо и опколимо их.

Уз тутњаву громава, громко су се разлијегали јуначки крици.

За један час било је гомила лешева. Са потоком бурне кише мијешала се љуцка крв. Под коњским копитама јечали су рањеници; за жртвом падала је жртва. Ми смо били сретни; непријатељско крило побједисмо и оно окрену леђа и поражено изгуби се далеко у густој помрчини.

II.

Свануло се; са ведрог неба падали су румени зраци на поквашене шуме.

Танке, бјеличасте магле дизале се у јасно небо. Зрак је мирисао свјежином и младошћу.

Све је око нас пјевало, и ми смо пјевали и весело се враћали са крвавијех кланаца.

Пред нама на лаганом коњицу јездио је Ђорђе. Он је био свијетао и поносан, јер се враћао као јунак и борац.

Но тек што смо се неколико сахати удаљили од кланаца, кад из једне густе шуме, дочусмо неки очајни испрекидани глас. Сви се заустависмо а Ђорђе сјаше са коња и упути се шуми. Ми сви пођемо за њиме. Глас се више пута понављао и ми смо се све даље верали кроз густо шипражје. Наједанпут Ђорђе завика:

— Овамо, браћо! Спасавајмо жртву!

Сви се око њега искуписмо и пред нашијем очима указа се ужасан приказ: један дивљи непријатељ, обавио рукама струк лијепе дјевојке и с гадном појудом насрташе на њу. Она се очајнички бранила и ноکتима расчупала мрко лице похотљиве звијери. Руке му је зубима изглођала и његова крв бијаше пошкропила упрешашћено лице дјевојке. Но он је једном за вазда свршио: чим га спази Ђорђе, снажном руком прихвати га за црни дуги врат и сјури му нож у бездушна прса.

Блиједо дјевојке клече пред витешкога Ђорђа; од радости је плакала и љубила му ноге. Но овај узорити јунак узме је за бијелу руку, подиже је и пољуби у равно чело.

— Не бој се — рече јој — лијепа дјевојко, нико те више не смије дирнути! Погани насилник свршио је. Од сада, овђе и свуда, ја, ћу бити твој заштитник, вјера је тврда! Док је моја на рамену глава, нико те више несмије ни погледати криво. —

Она је поново плакала и кроз ружичасто сунце свете радости гледала је спаситеља свог.

— Но кажи нам, дјевојко, рече јој Ђорђе — како дође овоме зликовцу у руке? —

— Ето тамо — одговори Љиљана, тако се звала она, — за оном гором, чувала сам богато крдо мога оца. Били смо подалеко од села, кад наједанпут угледам густе дим, ђе се у небо диже. Одма сам хрђаво слутила, те потрчим селу. Ал кад тамо: ђеца вриште а мајке кукају; наше мале куће, све до једне, горе у крвавоме пламену.

Чета дивљијех арамија робе и пустоше нам село. Што је било мушке главе, све је жртва њиховијех ножева, а мајке и шћери заробише и одведоше их собом. Ја сам бјежала ни сама незнајући куда, а ова крволочна звијер, што ми шћаше образ оцрнити, нагне за мном и стигне ме. Отимала сам се и борила, но под његовом дивљом снагом клонем и морадох с њиме куд он хоће. Кад ме јутрос уведе у ово шипражје, ту ми шћаше да буде и од смрти горе, да ми тебе Бог у помоћ на посла. Нек те он обилно за то награди! —

Она је све то тужно и бољно причала а ми је слушасмо са сажаљењем и сузама.

Од ње се Ђорђе никуд одмицао није.

Његови погледи жељно су почивали на љепоти њезиног лица. И она се чисто препороди. Блиједо лице сину у свјежу дјевојачку румен, те дивна Љиљана изгледаше још дивнија. Сви смо се радовали, што смо у нашој чети придобили красно благо, један невини цвијет, кога је демон преломити шћео.

С веселом пјесмом кренемо даље. Јуначки Ђорђе, подиже Љиљану и баци је за се коњицу у седло. Вече се ближила и до нашег села није далеко било. Ја се од своје дружине раставим и брзо долетим пред дворац старог Белуша и зајевам, Они су моју пјесму разумјели, она им је била вјесник добра и среће.

III.

Сунце је сједало и губило се за горама. По лиснатијем шумама треперила је блага вечерња румен, те свака гранчица изгледаше као корал. Сво је село било у некој свечаној радости: пред маленијем кућицама скупили се старци, мајке и шћери, те сви жељно ишчекиваху, кад ће се борци појавити.

И права злаћана звијезда сину на чистом љубичастом небу а наша весела чета стиже у своје драго сеоце са пјесмом славе и побједе. Синови лете мајкама а сестрице грле брата и љубе

га. Све се весели све се радује. Но свака је хитао пред дворац кнеза Белуше и за час бијаше се готово сво село предањ и купило. Њежно лице, благе и добре очи лијепе Љиљане при свајаше свачији поглед. Свака се протуривао, да буде ближе њојзи. Љиљану су сви са усхићењем гледали, па и стари Белуш гледаше је с љубопитством, док му Ђорђе неприступи и рече, цјеливајући му руку:

— Бабо, за слободу рода свога и земље своје борио сам се са кивнијем непријатељима и свијетла лица ступам преда те. За јунаштво моје сами ми је Бог послао најљепши лавор-вијенац и с њиме ме крунисао. Ево, бабо, тога лавор-вијенца; благовости, бабо, и њега и мене! —

Тад узме Ђорђе за руку лијепу Љиљану и приведе је старцу. Она се смјерно поклони и пољуби га у десницу а он њу у чело. — Добра Смиљана и весела Мара и Љубица сви је грљаху а кад им Ђорђе исприча како је Љиљану нап'о, сви су плакали и хвалили Бога, што се сад у њиховом кругу налази. —

— Не бој се, више ничега, чедо моје — рече јој стари Белуш — ти ћеш у моме двору покрај моје Маре и Љубице бити моја трећа шћерка а љуба мога свијетлог Ђорђа. Дјецо, нека сте сретни и благословени били! —

Њих обје приступи и пољубе старца у десницу а он њих у чело.

На лицу добре Смиљане свијетле се сузе мајчине љубави а сви, који су около стајали плакали су од радости и честитали јуначкоме Ђорђу.

IV.

Протекло је неколико дана и освануо дан свадбе. Ђорђа и Љиљану вјенчао је стари попа Алексије у малој сеоској цркви.

Веселе је било бујно, сво је село тај дан провело у пјесми и весељу. Момци су се бацали камена с рамена и кушали снагу а веселе ђевојке играле лако коло те им жубориле ситне парице нанизане под грљоцем.

У двору кнеза Белуша разлијегали се звуци јасније гусала а од руке до руке имао је кондир и пило се румено вино у здравље младенаца.

Ђорђе и Љиљана били су сретни и задовољни, небеска љубав спајала им је вјерна срца.

V.

Ка чисти планински цвијет, у двору кнеза Белуше мири-сала је душа добре Љиљане и својом чедности усређавала своје укућане. Ни једна хрђава ријеч није се крапа са њезинијех уста. Сваког је њезин поглед обасјавао љубављу и миром. У освит ране зоре са мојом пјесмом пјевала је и она. Први сунчеви зраци затицали су је са преслицом у руци. Кад се Мара и Љубица удала она је сама свршавла све послове у кући а добра Смиљана молила се Богу за њезино здравље.

И година дана прође а Ђорђе стече сина. Сви су се радували а највише Љиљана. У осмијеху свога чеда, она је гледала срећу и живот свој. Овај несташни малиша био је Љиљани анђелак, што јој је тако мило пјевао. Но ово анђелче зажели се раја и једног дана изви се из мајчиног загрљаја и одлети небу, да се више не поврати.

У Љиљанином срцу угаси се сваки покој и мир; она је осјећала да јој се срце раскидано и да нема једног дијела које би га у цјелини држало. Она своје чедо није могла прежалити. Овај лијепи љиљан цвијет поче гучити своју свјежу боју и гасити се. Коралне усне поблиједише а на лицу усахну онај вјечни слатки осмијех. Мјесто ведре пјесме из њезинијех груди дизало се тешко дисање. Она је кашључала. Видио је Ђорђе, да му ови лијепи лавор-вијенац блиједи; тешко га је срце болело. Њезин промукли глас и напрезно дисање парало га је до дна душе. Добра Смиљана није пропуштила: што год је било траварица и видара све је она дозвала, да јој виде Љиљанину бољу. Али заман, за овај лијепи цвијет ни у једној горској биљци не бијаше лијека.

VI.

Прољетни дани бијаху прошли; жетва се побрала и свршила. По пољу и долинама све се жутило. Дубока јесен завладала и густе магле заклопиле сунчеву свјетлост. Све је изгледало као пуки сиромаш на самртничком одру и све се спремало на починак и мир. И лијепи Љиљана, као да је одмора шћела. Она је легла, легла да се вјечито одмара. Једног дана на малој сеоској цркви тужно је звоно јечало. Љиљану су сахранили а на њезиноме гробу стајао је Ђорђе срушен и оборен, као пребијена грана без свога цвијета. У, некад веселом, двору старог Белуша, постаде очај и туга, све је оплакивало Љиљану своју. Онај

горостасни див Ђорђе клонуо. У његовој души била је пустош и тама. На сваком кораку, на свакоме мјесту, пред њим се јављала слика његове Љиљане. У глухо доба ноћи, он је лутао на сеоско гробље и на маленој хумци, која је покривала његово благо, он је проводио до зоре. Он је ту своју Љиљану звао а она му се озго из звјездица одазвала. Само на њезином гробу он је био утјешен и миран: осјећао је неки свети мирис и као да га Љиљана милује по лицу. Јест то је била њезина душа, која је са малијем рајскијем вјетрићем долијећала и миловала свога Ђорђа.

VII.

Прошла је зима.

Под златом прољетњег сунца све се будило у нови живот.

На плавичастом небу, баш као сада, осмјехивала се свјежина и младост. На гранчицама низали се заруђели пупољци и развијали своја свилена њедра бисерној роси.

Вјетрић је носио мирис од љубичица. И на гробу Љиљаниним мирисао је стручак плаве љубичице; он је из њезиних њедара ник'о.

Наше мирно сеоце било је прави рај. Вриједни ратар копао је и орао. На његовом поштенем лицу почивала је ведре нада.

Но које могао мислити, да ће моје драго сеоце за час остати пусто и похарано?... Што срећа једном руком даје, другом одузимље. Једног дана, била је неђеља у малој сеоској цркви хорила се молитва сиједог попе Алексије, а добри сељани побожно су стајали и слушали. Но тек што је стари попа довршио половину службе божије, наше мало село искупи се јауком жена и дјеце. Свак прекиде молитву и полети кући својој. Око села и у њему бијаху дивље чете варварског непријатеља. Жедне и гладне звјери јуриле су, палиле и убијале. Невина крвца српске дјеце текла је потоком и ријеком. Врисак и јаук допирао је до неба; но небо је било ведро и мирно, можда је у том часу на висинама својим припремала мјесто за нове анђелске душе српске дјечице. Била је борба и окршај. Свак се очајно бранио. Српски очеви својим прсма заклањали су жену и дјецу и гинули на прагу кућица својих. И наједанпут малено наше сеоце засвијетли се. Крвави пламен изби на нискијем крововима. Што бијаше у животу уступи да се збјегом спасе. У наручју мајке су носиле чеда своја и бјежале у гору и шуму. И за један час наше је село било пустош и згар. Ни

једне српске душе не бјеше у њему. Но Ђорђе није бјежао, он је сам остао. На малој хумци, која је Ђиљану покрила стајао је са ханџаром у руци. Ово му мјесто бијаше и од живота и слободе милије. Он се није могао растати с њиме; он није могао прегорети, да му за живота његова варварска нога гази ово свето мјесто у коме почива његова сахрањена љубав. Ал звјерском оку варвара ни ово се мјесто сакрило није. Они јурну на сеоско гробље и опале Ђорђа, који сав од борбе крвав бијаше. Са сваке стране подигну на-њ оштре наџаке и под гсмилем слијеног оружја сложи се дивни и уморени јунак и паде да се на гробу љубави своје вјечито одмори. Плакала сам и у пјесми својој жалила своје драго село и сељане, који су ме увијек радо примали, а кад се спустила мирна ноћ и бли-једа мјесечина обасјала пусто сеоце, стајала сам на каменом крсту Ђиљаниног гроба и гледала како вјетрић лелуја власи мртвог јунака и онај стручак љубичице плаве, што је никао из мртвих Ђиљаниних њедара....

1895.

Алекса Шантић.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

ПА Н С Л А В И З А М

од професора В. Ламанског

ПРЕВОДИ С ФРАНЦУСКОГ А. Вукотић.

(Свршетак. *)

Док наш исток бијаше слаб и неспособан да се брани од свога моћнога и охолога противника, док наше снаге бијаху поцијепане и разбацане, провиђење довођаше варваре у нашу помоћ, а најпосље турке, који су за дуго били ужас запада и који су нас у исто вријеме угњетавали и заштићавали до часа, у којему смо се појавили на позорници историје, као независни учасници. Ако од наших дана није било заштитника, који би био страног порекла и ако га не буде, то је за нас најбољи доказ, да наш исток нема од њега потребе, то је јасан знак, да су му његове сопствене силе повољне, да очува своју независност и да се одржи у цјелини. Где се налази сада основ и где је мисао која их води? Славени и источни христјани не могу остати у неизвјесности у овоме погледу. У Руском народу, колико год био он ратоборан, постоји непоколебима вјера, која садржи у себи доста фатализма о својој непобједимости.

Илија Муромец, омиљени јунак наших (руских) епских пјесама, увијек побједилац, а никад побјеђени, сусрете се једанпут са једним срчаним непријатељем, с' којим се похвата и буде оборен. Тада се сјети како пјесма каже: „да је од светих отаца и апостола написано, да Илија не може пасти на бојноме пољу, а сада Илија лежи под ногама свога непријатеља!“ Ова мисао поврати му и утростручи му његове силе, те савлада и уби свога супарника.

Ми такође мислимо, да Русија не може пропасти у једној борби и да ће нестати само у сљед једне крајне старости, као свих старих народа, који су свршили своју улогу. Али у колико нам изгледа, ми смо далеко од те старости. У осталом, ми се не плашимо од германских тежња и побједа на истоку с бог

*) У прошлој свесци погрешно је стојало „свршетак“, што се овјијем исправља.

ових разлога : Колико год били поцијепани латински народи и нејаки према германским народима, ипак се од туда не може закључити, да ће ови посљедњи уништити народе Романске расе и да ће све, што се тиче политичке и умне културе присвојити. Заиста постоји тешких спорова између Француске и Њемачке, између Италије и Аустрије, на примјер односно Тирола и господства над Адриатиком. Али ови неспоразуми, неће бити отклоњени нити Њемачким побједама на истоку, нити каквим год покушајима за оснивање штогод сличног Рајнској конфедерацији на Балканском полуострову. Па и у самом германском племену постоје неки неспоразуми, који их дијеле на пр. Холандези, Данци, Швеђи и Инглези у многим погледима не слажу се с Њемцима. Велика Британија, пошто се стално утврдила у Египту, за одржати ред у Индијама и Авганистану, нема никакве потребе, да мисли о заузећу које год важне тачке предјелима старог источног Царства. Па и Ципра мораће се одрећи, као што се одрекла Јонских острва, прије него ли ће помоћи Католичку Њемачку, да се утврди на Балканском Полуострву, или протестанску Њемачку, да завлада Архипелагом. Ово посљедње питање, као што је познато, далеко је од измирења. Панславизам Аустријски, њезин уплив и притисак на југ, не могу бити средства, која би водила к' овоме циљу. Независно од ове поцијепаности политичких и народних интереса, стара Европа изгледа нам подијељена на више Европа сасвим различних : Европа Григорија VII-ог, и Бонифација VIII-ог, Европа Пија IX-ог, и Леона XIII-ог, Европа Лутера и Калвина и Европа од 1789 г, а то је католицизам силабуса, протестантизам са многобројним сектама, које су са свим прекинуле са Христијанством, нагињући или оптимизму или песимизму, као нова вјера.

Вјера, која поглавито одређује карактер појединаца, а тако и народа чинећи, тако рећи, њихово право јединство, она иста дијели Европу све више и више на неколико непријатељских група, од којих свака тежи да образује своје засебно јединство. Духовно начело јединства, изчезавајући, жељно је прихватило начело народности, да би ту нашло један лијек и уточиште против индивидуализма, који све више напредује.

Одајући свако поштовање и захвалност свему ономе, што је јевропска култура узвишеног, лијепог и вјечног створила, признајемо, да не бисмо жељели, да нашој отаџбини, сви народи наше расе и наше цркве престану бити оно, што су, а да постану оно, што је западна Европа. Овај данашњи повољни покложај Русије не треба приписати њиховим сопственим заслугама,

него њиховој судбини и историјском васпитању, које нас је спојило са Европом за разумјети је и сложити се с њом у многим погледима. Будући ми нијесмо ни Гвелфи ни Гибелини, ни конзервативци ни либерали нити социјал-домократи, а имајући своју сопствену друштвену организацију, у многим погледима различну од европске, наша је дужност, да пажљиво изучавамо њезине (јевропске) партаје, њезине секте и подјеле, бар да посредујемо у њиховим свађама и да се засљепљујемо њиховим страстима. Али, како је Европа састављена из држава, које су праве силе, а које имају свако своје интересе, сваки Рус треба да жели својој отаџбини, да живи у добрим одношајима са свијема њима. Нама, који смо и тако слаби напредак учињели у наукама, вјештинама, агрикултури, индустрији и трговини један подужи мир сасвијем је потребан, који јамачно с наше стране неби био поремећен.

 NACIONALNA
 BIBLIOTEKA
 CRNE GORE. ĐURĐE
 CRNOJEVIĆ.

МЕДУЗИНА ГЛАВА

Шалџива игра у 5 чинова

ОД РИКАРДА КАСТЕЛВЕКИЈА

превео с талијанског

Филип Ј. Ковачевић

ЛИЦА:

Леополд, велики војвода,
Франц од Најбурга, његов незаконити син.
Дутертре, осамдесетогодишњи слијепец.
Карло, његов син.
Пасквал, банкијер.
Конте Тинфелд
Барон Блумфелд } пратиоци великога војводе.
Конте Танемберг }
Аренфелд, војни ађутант великога војводе
Магдалена, маркиза од Миранде.
Софија, жена Карлова.
Антонина Хуберт.
Паолина, дворкиња Софина.
Елеазар, касијер банкијера Пасквала.
Један придворник великога војводе.
Јаков, слуга Пасквалов.

Мјесто: у Паризу.

Вријеме: прва половина овога вијека.

ЧИН ПРВИ.

БОГАТИ САЛОН ЗА ПРИМАЊЕ. ВРАТА СА ПЕРДАМА НА ДНУ; ВРАТА НА КВИНТАМА.
Један балкон; раскошни намјештај.

Појава прва.

Конте *Тинфелд*, барон *Блумфелд* и конте *Танемберг* као коморници обучени у црним хаљинама и у бијелој огрлици.

Тинфелд: Господине бароне Блумфелде, зашто нијесте били на Марсовоме пољу, да видите смотру, што је краљ француски наредио у част нашега господара, великога војводе Леополда?

Блумфелд: Није ми баш толико мило гледати војничке забаве; човјек се врће увијек углибан или напашен. Ево конта Танемберга, па ће нам он казати новости. Долазите ли са Марсовог поља, господине конте?

Тенемберг: А зар не видите по овој пращини, што је на мени?

Тинфелд: Идите одмах да се промијените!.. Одмах!.. Знате ли како је његова свјетлост строг што се тиче етикете!

Танемберг: Ох! знам!.. У томе је он прави германски кнез. Тешко томе, ко се не држи према његовоме достојанству!

Тинфелд: Тешко томе, ко се пријави друкчије, него што наређује госпођа етикета!.. То би била увреда величанства.

Блумфелд: Па штим како ме једном жестоко укорио кнез за то, што сам имао само на једној руци рукавицу, а на другој не.

Тинфелд: А мене за то, што ми бјеше једна окапина на бијелој прслуку; била је од вина: сву ноћ смо циједили.

Танемберг: Напротив његова свјетлост сасвијем заборавља на своју тоалету; он зна да је кнез и добар човјек, па рачуна само на свој интерес.

Блумфелд: Ипак има двије личности, којијема он све прашта. Једна од њих је господин банкијер Пасквал...

Тинфелд: О њему! — то се разумије!.. Он је милионер. А друга личност која је?

Блумфелд: Гледајте! Тамап ево сада излази из његова стана! (*Франц од Најбурга излази с једне стране, прелази преко бине, те излази на дно. Придворници се клањају са особитијем поштовањем.*)

Франц: Здраво, господо! (изађе).

Тинфелд: Лијепо! баш лијепо! Франц од Најбурга је...

Блумфелд: Будите опрезни! Немојте какву лудорију избацити!

Тинфелд: Хтио сам рећи, да је ..

Блумфелд: Посинак његове свјетлости.

Тинфелд: Да! да!.. Хтио сам то рећи. Сваки зна да је његова свјетлост поочим младога конта.

Танемберг: А поочими су вазда у својту са посинцима.

Блумфелд: (слободно) Душевну!

Тинфелд: Тамап хоћаш и ја да речем: душевну!

Појава друга.

Аренфелд у војничкој одјећи и пращини.

Аренфелд: Господо! Ако ишта говорите против кнеза, немојте викати; јер је он већ улегао у двор и разгледа своје коње. У осталом имам да вам новости кажем.

Тинфелд: Новости политичкијех?

Аренфелд: Не! чеса?... Новости из отменогa свијета.

Блумфелд: Добро! Надвор с њима, да их дијелимо!

Аренфелд: Памтите ли, господо, да сте чули, гдје се на нашему двору германскоме говорило за ону чудо лијешу, мексиканску даму, која прије два мјесеца прође кроз Њемачку пут Италије, а зваше се...

Панемберг: Маркиза од Миранде?

Аренфелд: Бап она!

Панемберг: Због које се одлаци није помамио од љубави наш невини, непорочни цјесник Мозер Хартман.

Аренфелд: Браво! Маркиза је претворила занешенога спиритуалисту у земаљскога човјека. Па није то само једини преображај, што је она учинила својом неодољивом дражи; него је лијепа фата пошла у Млетке, гдје је попила памет неколицињи од дуждевих насљедника. Из Млетака банула је сада у Париз.

Аренфелд Танемберг, Блумфелд, Тинфелд: У Париз!

Аренфелд: У Париз, а да како!

Она ће и овдје по свој прилици наставити свој занат и зачудити свијет новим чаролијама.

Тинфелд: То је баш новост за његову свјетлост! Он мрзи на лијешу скитницу. Чуо сам га један дан гдје говори, да би је потјерао из своје државе, кад би опет банула.

Аренфелд: И то прије него што је видио! Ха!... ха!... ха!... Та, господо, и његова свјетлост је човјек, а веле да нема смртника, који може одољети магнетизму онога лица.

Блумфелд: Дакако!... Трице и кучине, којијема се дјеца забављају... А знате ли ви, господо, који је најачи молнетизам, коме се нико не може опријети!

Танемберг: Који?

Блумфелд: Злато!

Аренфелд: На огањ с јеретиком!

Танемберг и Тинфелд: На поље с материјалистом!

Аренфелд: Ђутите! ево његова свјетлост!

Појава трећа.

Вел. војвода Леополд у сјајној униформи прускога маршала; на њему је орден златнога руна; сви се клањају на његов улазак.

Вел. војвода Леополд (Аренфелду који му бјеше дигао шерду): Конте Аренфелде, ваше су чизме јако напращене.

Аренфелд: Ваша свјетлост зна, да сам био увијек уз вас, докле је трајала смотра.

Вел. војвода: То није добар разлог, јер овдје нијесмо на Марсовоме пољу. (*Посматра и остале једнога по једнога*). Господине Тинфелде, савјетујем вас да се обријете. Бароне Блумфелде, конте Танемберже, поздрављам вас.

Танемберг (полако *Блумфелду*): Као да смо ми уредни.

Блумфелд: Псс!

Вел. војвода: Немојте заборавити, господо, да смо гости француза, и да се у Паризу од странца највише кићење захтијева. Особито се пази на нас Њемце, који пролазимо свуда за простаке и дивљаке. Молим зато и хтио бих, да моја свита не подлеже смијеху и критици. Јесте ли ме разумјели, господо?

Тинфелд: Свјетлости, ми се надамо...

Вел. Војвода: Да ће те се надметати са галантеријом француском? А ја! Извадите то из главе. Ко је данас, господо, мој коморник на реду!

Тинфелд: Ја имам ту част, свјетлости.

Вел. војвода: Јавите оној господи, што чека у предсобљу, да не могу данас никога примити прије двије. (*Тинфелд излази*). Чујте, господине Аренфелде! (*шапће му на уво*.) Предусретите са свом удворношћу, јесте ли разумјели? А када дође, одмах ми јавите. Господо!.. (*улази у свој стан*).

Танемберг (*Аренфелду*): Што вам је рекла његова свјетлост?

Блумфелд: Шта вам је рекла?

Аренфелд: Хоћете ли да знате?.. Па лијепо!.. Његова свјетлост ми је рекла, да није ни најмање задовољан с нама и да ће нас послати све у Германију, ако наставимо и даље овако, као што смо почели.

Танемберг и Блумфелд: Тешко нама сиромасима!

Пасквал (*изван*): Доста више да, кад вам кажем! Пустите ме, да уљежем унутра!

Појава четврта.

Пасквал и првашњи.

Пасквал (не дижући шешира с главе): Какво је то само-сиље код њих!

Аренфелд: Господине, ко сте ви, и шта хоћете?

Пасквал: Гдје је кнез? Треба да се журим, није ми коље дангубити овдје.

Аренфелд: Његова свјетлост склонио се у своје собе и не прима никога прије двије... Ја се пак чудим, господине, како се усуђујете...

Пасквал (чангривљиво): Шта?

Аренфелд: Уљећи у стан једнога владара, као да улазите у предсобље каквога адвоката.

Пасквал: Ко сте ви?

Аренфелд: Ја сам конте Аренфелд, ађутант његове свјетлости.

Пасквал: Колико вам је плате годишње за ту службу.

Аренфелд: Четири хиљаде франака.

Пасквал: Мени сваки дан иде више, него ли је два пут ваш хонорар, па ипак нијесам тако шупљоглав и обијесан као ви.

Блумфелд, Танемберг и Аренфелд: Безобразнице!

Пасквал: Мање лајања! него идите па кажите његовој свјетлости, да га чека банкијер Пасквал.

Аренфелд: О, господине! Ви сте господин банкијер Пасквал...? Опростите, нијесам био срећан да вас познајем до сада. Идем одмах, да извијестим високога војводу. У толико изволите сјести (*нуди му столицу, па улази код великога војводе.*)

Пасквал: Хвала! нијесам уморан. (*Танембергу и Блумфелду*): Господо; молим вас, да се уклоните.

Блумфелд (полако Танембергу): И његова свјетлост трпи безобразлук овога човјека?

Танемберг: И на срамоту, јер му је потреба од његовијех новаца (изађу.)

Појава пета.

Пасквал сам.

Пасквал (шештајући): Чудно ли су ти поносити ови свитњаши! Све сами конти и маркизи са крунама на глави, а паучином у тобоцу. Хоће да ми се направљају и престављају као да су им џепови пуни златнога папира, а не голијех посјетница од пјевачица, играчца и прогонуша... Дивно је ово здање, овај Елизеум! Мора да има и дивну бапшту. Де видимо мало! (*Гледа с прозора.*) Зајста! Грехоте! Један тако широки простор земљишта заузет сметенијема путањама и џбуновима! Да ми краљ хоће продати ову зграду одмах би ту пренио своју творницу за ракију. Ја бих на примјер дао развалити онај зид, што је опасао бапшту на дно... О! о! Шта је то, те ја видим! Један младић попео се горе на зид, па се разговара с неком госпођицом, те је помолила главу озгор према зиду! Хвала Богу! не варам се! То је госпођица Антонина Хуберт, која ми се тако допада, да сам је шћио запросити у њена стрица! А ко ће бити они плавојчић, те ашикује с њом? Гле

како и одушевљено разговарају!.. Како су се ухватили за руке!.. Тако ми Бога, ријешити ћу ову загонетку, овај заплет! А онај гиздалин са мном ће се рачунати! О!.. Ево великога војводе!

Појава шеста.

Велики војвода и првашњи

Велики војвода: Добро дошао, мој драги господине Пасквале!

Пасквал: Свјетлости, слуга ваша (*скида шетир*).

Вел. војвода: Жељно сам вас очекивао. Хоћете ли да уљеземо у мој кабинет? Имам нешто важно, да вам саопштим.

Пасквал: Не, не; останимо баш овдје. (*Узме једну столицу, па сједе. Кнез се мало наиједи и намргоди, па и он сједне.*) Прије него почнемо о пословима разговор, треба да ме ваша свјетлост опрости једнога љубопиства.

Вел. војвода: Њговорите.

Пасквал: Има ли виша свјетлост међу својијема ађутантима, коморницима, придворницима, и што ти ја знам другијема којима: има ли једно момчеце плаво, плаво, танковију једнога од својијех двадесет година без иједне науснице, а изгледа њежна и лупка?

Вел. војвода: За што то питање?

Пасквал: За пуко љубопиство. Ту мало прије видио сам једну слику те врсте доље у башти при зиду.

Вел. војвода: А пита чињаше?

Пасквал: Пењаше замке птицама. Бјеше баш и ухватио једну, па је држаше у рукама.

Вел. војвода: Сирото дијете! Оно се забавља најневинијим стварима.

Пасквал: О! баш најневинијим!

Вел. војвода: То је конте Франц из Најбурга, мој посинак.

Пасквал: А ваш посинак? Мило ми је!.. лијепо дијете.

Вел. војвода: Је ли тако де? Па колико је лијеп, он је и добар. Само што је у неколико плашљив.

Пасквал: Он плашљив!

Вел. војвода: Онако привидно, по изгледу. Али под онијема лијепијема пртама сакрива он лавовесву срчаност.

Пасквал: А је ли одавно дошао у Париз?

Вел. војвода: Дошао је са мном. Мени је за чудо, што ме толико питате.

Пасквал: Свршио сам, свјетлости; пређимо на ствар.

Вел. војвода: Погледајте ову дипломатичку ноту, те сам примио из Германије јучерашњом поштом! Сви кнежеви савеза формално ме овлашћују, да купим ону кнежевину, која ми је од велике потребе, и једнодушно ми јамче крепост и снагу тога уступа.

Пасквал: А та кнежевина вриједи...?

Вел. војвода: Двадест и пет милијона франака.

Пасквал: Које ваша свјетлост нема?

Вел. војвода: И које тражим од вас, да ми их позајмите уз добит, коју сами одредите.

Пасквал (себи): Тиче се новаца (*Великоме војводи*): Дозволите ми да прегледам ту хартију, свјетлости.

Вел. војвода: Сад ћу вам је ја прочитати.

Пасквал: Опростите; не треба да се ви трудите. Добро или рђаво дићи ћу је и сам. (*Узме ноту, па је стине у себе читати*).

Вел. војвода (себи): И морам трпити толику дрскост... Ах!

Пасквал: Ова изјава савезнијех кнежева доста је поуздана; ипак воли бих, мјесто кнежева, да су банкијери.

Вел. војвода: Господине Пасквале, не заборавите с киме говорите.

Пасквал: Извините, свјетлости! Него пошто се тиче тако важнијех послова, треба говорити обло и бистро. Ово јамство није ми довољно. (врће му хартију).

Вел. војвода: Ма како то? На први наш разговор осигуралисте ме да се уговор може склопити.

Пасквал: Може склопити, свјетлости, то није што и склопљен је. Предомислио сам се боље и видим да не иде.

Вел. војвода: Чини вам се ваљда, да није сигурно јамство?

Пасквал: Не велим да није сигурно; велим само, да ми није довољно.

Вел. војвода: Молим вас промислите добро. За мене је то питање само ствар својељубља; али за вас је посао велике добити. Узмите у обзир и ово, што сам се ја кнез, склонио да напосредно с вама расправим и ријешим ту ствар, што није мало одликовање за вас.

Пасквал: Тијем ваша свјетлост заштедио трошкове околу посредовања.

Вел. војвода (себи): А да ми није потреба од њега! (*Гласно*): Будите увјерени, господине Пасквале, да, осим новчане добити, што ћете извући из овога уговора, ни ја с моје стране нећу пропуштити, а да вам не изјавим моје признање.

Пасквал: Ваљда каквијем орденом, или каквом дипломом конта или барона? Је ли истина, свјетлости? Ох! видим лијепо, да се ваша свјетлост руга са својијем најпонижнијим слугом.

Вел. војвода: Боже сачувај! Ја то говорим са свега срца.

Пасквал: Добро; онда бих се ја у томе случају морао сам собом ругати. Чудна звека што би било, кад бих се ја о карневалу у Паризу маскирао као какав конте или маркиз! Та сви знају и познају моје поријекло. Мој отац је био кукикрпа, који је одио са крошњом и кукицом од куће до куће, од улице до улице, тражећи дроњке и рутине, а ја за њим глођући кости од коња и гњилотиње усмрђелијех јабука. Одвајући годинама предузех неке мале спекулације, које ми испадосе добро за руком. Са малијех пређох на велике, и у мало година прикупих њешто своје сиромаштине од једнога милиона. Докле се стече милион, свјетлости, не треба димена, не треба главу високо носити; нужно је да се човјек савија, да се клања, да трпи, да пристане, ако треба, и на заушнице: а кад се стече један, већ други сами по себе долазе. Други би на моме мјесту полудио, а ја, хвала Богу, сачувао сам своју здраву памет, и увијек сам избјегавао, да не начиним какву спрдњу са собом, од којијех би без сумње највећа била та, кад бих постао контом или маркизом за то, што сам помогао великоме војводи Леополду, да купи једну кнежевину... Ха! ха! ха! Како вам се допада моја логика, свјетлости?

Вел. војвода: Па добро! Кад се захваљујете на титулу, барем ћете примити моје пријатељство!

Пасквал: Ваше пријатељство? Хвала лијепо, свјетлости! То је много за мене.

Вел. војвода: Ви хоћете данас да ме понизите? Хоће те ли да вас молим, хоћете ли да милост просим? од вас?

Пасквал: Псс! Говорите полако, свјетлости, да вас не чују ађутанти.

Вел. војвода: Молим вас дакле, кумим вас, позајмите ми те новце.

Пасквал: Добро, свјетлости, ја ћу вам их позајмити, али под условом...

Вел. војвода: Реците.

Пасквал: Сјутра у два сата рећи ћу вам.

Вел. војвода: А зашто не сада?

Пасквал: Зато што се новац и хитња никада не слажу, свјетлости.

Вел. војвода: Ма, драги господине Пасквале...

Пасквал: Свјетлости! Ми сиромаси милионери имамо своје особите идеје фиксе. Сада се морам журити у окружје свети Марцел, да купим неке цвекле. Поздрављам вашу свјетлост (*Креће*)

Вел. војвода: Дакле сјутра, када тако хоћете!.. Ама се могу надати, је ли истина!

Пасквал: Само ако ваша свјетлост буде расположен да прими онај услов. (Поздрави и крене. При изласку сусрете се с Францом од Најбурга: окроји га очима од главе до пете, мало се промијени, па отиде.)

Појава седма.

Франц од Најбурга и Вел. војвода.

Франц: Оппростите, свјетлости, ако долазим можда у невријеме.

Вел. војвода: Напротив!. Ти долазиш баш у најугодније вријеме. Данас ми је глава пунана досаднијех послова, па ме твоја присутност разбира и весели. Хоћеш ли ми пружити руку? Хоћеш ли са мном у башту да се шетамо?

Франц: Ако ми дозвољава ваша свјетлост, шћио бих вам нешто повјерити.

Вел. војвода: Мени? Па ела! Твоје повјерење увијек ми је мило, ма у које вријеме оно се изјављивало.

Франц: Хвала, свјетлости! Знам да ме веома љубите, и за то хоћу да вам откријем унутрашњост своје душе као што бих то учинио своме властитоме оцу.

Вел. војвода: И ја ћу те саслушати оном истом тежњом, којом бих слушао и својега властитог сина.

Франц: Ваша свјетлост зна, да сам ја сирак.

Вел. војводи (уздишући): Знам!.. Али зашто тај жалосни увод?

Франц: За то да вас увјерим, свјетлости, како ја знам, колико сам вам дужан поштовања и благодарности, што сте ми били сиромасу мјесто оца и мајке, које сам изгубио.

Вел. војвода: Твоје мајке!.. Ох! она је била света и племенита жена!.. Племенита, Франче, и великодушна толико колико и несретна. Ја сам јој обећао на самртној постељи, да ћу се бринути около тебе и да ћу те учинити срећнијем.

Франц: Па добро, оче мој, пошто ми дозвољавате да вас зовем тијем именом, у вашој власти стоји, да испуните своје збећање.

Вел. војвода: Шта желиш ти?

Франц: Желио бих се оженити, оче мој.

Вел. војвода: Ожени ти!.. Ожени се ви стопрв у двадесетој години?

Франц: Ако што друго не смета до тога, свјетлости...

Вел. војвода: Ја сам вас за сада на друго нешто спремао...

А с ким би сте се то оженили?... Да чујемо!

Франц: Госпођицом Антонијетом Хуберт.

Вел. војвода: Ко је та госпођица Хуберт?

Франц: Синовица пресједника Хуберта, који лежи болестан у постељу.

Вел. војвода: Гдје сте ви учинили с њом то познанство?

Франц: У парку, свјетлости.

Вел. војвода: Госпођица Хуберт шетала је дакле у Елисејскоме парку?

Франц: Не, свјетлости, само је нанијела главу на зид. Она станује у оближњој кући.

Вел. војвода: А видим, видим! (*За себе.*) Сада разумијем о каквој ми птици говораше банкијер. (*Гласно.*) Несмотрењаче, а да те ко видио?

Франц: Није било никаква гласа, свјетлости; ми нијесмо ништа радили, него се разговарали и стискали руке једно другоме. И ваша свјетлост биће у својој младости што тако учинио.

Вел. војвода: Ја... никада... то јест не памтим. Али ја сам био кнез, а ви...

Франц: Ваљда част какве дјевојчице мање страда за то што је неко кнез?

Вел. војвода: Реци ми, дијете, реци ми истину — јеси ли ти стојао све с ову страну зида?

Франц: Све с ову страну.

Вел. војвода: Нијеси је доље скидао?

Франц: Не образа ми.

Вел. војвода: Је ли жива мајка госпођици Хуберт?

Франц: Ни отац ни мајка; има само једнога стрица, као што рекох, и тај се брине за њу: исти случај као и мој према вашој свјетлости.

Вел. војвода: Колико јој је година?

Франц: Седамнаест.

Вел. војвода: Колико и твојој мајци када... А биће лијепа, ја мислим, је ли?

Франц: Ко? Антонијета Ох!..

Вел. војвода: Ох!.. Дакле да затворимо рачуне!.. ви бисте се хтјели оженити једном младicom, којој нијесте рекли још него неколико ријечи преко зида и хтјели бисте се оженити њоме из тога јединога пријатнога разлога — што је лијепа!

Франц: Па је много и добра, свјетлости.

Вел. војвода: Шта знате ви? Ко може читати у срцу једне жене?

Франц: Љубав.

Вел. војвода: Љубав је дијете, а и ви сте исто тако. Тај неједнаки брак неће добити никада моју дозволу.

Франц: Брак неједнаки? Да, да, баш и истина је: госпођица Хуберт има једно име, а ја немам ни једно.

Вел. војвода: Како немате? Нијесте ли ви конте од Најбурга?

Франц: Ту титулу ми је дала ваша свјетлост управо зато да њом прикрије срамоту мојега рођења.

Вел. војвода: Како год било ви сте мој син, ја вас штитим и хоћу да вас усрећим.

Франц: Онда ми дозволите да се оженим госпођицом Хуберт!

Вел. војвода: Никада!.. Паришкиње су чувене у вјештини — ловити мужеве.

Франц: Свјетлости!

Вел. војвода: Шта је, господине?

Франц: Ви вријеђате ону, коју ја љубим.

Вел. војвода: Ви би хтјели изазвати вашег кнеза?

Франц: Не, свјетлости, него вас само опоменути да сте у својој војводини први човјек.

Вел. војвода: А ви прва будала.

Појава осма.

Аренфелд и првашињи.

Аренфелд: Носим вашој свјетлости једно писмо од посланика мексиканскога.

Вел. војвода: Дајте амо! (*ошвара писмо*) Посланик тражи дозволу, да ми сјутра представи једну лијепу и младу жену. Ко може бити то? Франц, хоћете ли ви бити кадри представити ми вашу љубавницу преко посланика мексиканскога?

Франц: Свјетлости, ја да вама што подметнем?

Вел. војвода: Шта знам ја? Ови љубавници кадри су све учинити; (официру:) Кажите посланику, да сјутра чекам његову птичицу на двије. Господин Аренфелд, предајем вам конта од Нај-

бурга. Наредите да се упрегну једна кола и отпратите га у Германију на своју одговорност.

Франц: Свјетлости, ја да отпутујем?

Вел. војвода: Реци ми лијек, да вам се поврати ум и памет. Јесте ли разумјели, господине капетане?

Аренфлед: Слушам, ваша свјетлости. (*Францу*) Господине конте, изволите.

Франц: Свјетлости!..

Вел. војвода: Доста!

Франц: Оче мој!..

Вел. војвода: Нијесам више отац једног полуђелог и непослушног сина.

Франц: У име моје мајке, коју сте познавали.

Вел. војвода: (*прикријевајући на срамоту своје узбуђење*): Зар се тако слуша?

Франц: (*излазећи*) Будале мене. Морао сам ћутати (*излази са официром*).

Појава девета.

Велики војвода, за тим *Тинфелд*.

Вел. војвода: А зашто те казним, сирото дијете? Зато што љубиш једну честиту дјевојку као што сам ја љубио твоју мајку! — Једну дјевојку која би те усрећила, која би ти родила дјеце те би носила твоје име, док ти, кога толико љубим, не можеш носити моје. То су дакле повластице кнежева?! Један банкијер који ми дрско говори, јер зна да сам у потреби, један син, кога обожавам, и кога пред свијетом не могу признати ни усрећити управо за то што сам његов отац... И морам га казнити, одаљити, онда кад бих му хтио рећи: хајде, узми је, љуби је, и наживај се среће, које није могао твој отац уживати! А награда за толико мука, за толико пожртвовања, која је?

Тинфелд: (*отварајући врата*) Двије су, свјетлости.

Вел. војвода: Ево награде, једна посјета!.. (*Тинфелду*) Нека уђе.

Завјеса пада.

(Свршетак првога чина.)

О ПОДЈЕЛИ РАДА У ПРИРОДИ И ЧОВЈЕЧЈЕМ ЖИВОТУ.

НАПИСАО Е. Хекле, ПРЕВЕО Ј. Кујачић.

(Посвећујем свом милостивом брату Николи (Ник. Корјенићу.)

(Свршетак.)

Сравнитељна анатомија у свези са историјом развића доказује китњастим ријечима, како је у опће на далеко и широко распрострајено у цијелом органском свијету принцип подјеле рада. Сваки живи индивидуум, живи ли он сам за себе, као какво нераздјеливо растиње и све готово животиње, или је заједно са себи сличним у једној задрузи, као сифонофоре и већина биља — у сваком случају он је организован на свој начин и састављен из сличних и различних дјелова. Ови дјелови или органи карактеришу и ускоравају својом веома развијеном подјелом рада све органске функције, чија узајамна веза одређује ријеч „живот.“ Живот није продукт непојмљиве мистичке животне силе, но се јавља као резултат узајамних функција разних органа. Као год што се сами организам нераздјеливих особа, ако их тако можемо назвати, појављује и развија као резултат међусобног рада и његове подјеле међу појединим органима, исто тако и више јединство цијеле биљне или животињске задруге пониче из међусобне подјеле рада међу њеним (задругиним) члановима.

Тако су се све разноврсне младице и клице, које служе биљу за размножавање и прибављање хране, развиле и диференцирале услед подјеле рада из два проста основна органа из листа и стабла; а ови се опет развијају уз помоћ подјеле рада из једног опћег родитеља-коријена. Сличним су се путем у многоногих инсеката, стонога, паука и ракова сви разнолики придатци тијела, као пипци, горње и доње чељусти, нарочито мале ножице развиле из једног првобитног основног облика — из праног.

Питање је сада, откуда и како су се развили ти прасновни орган-типови, који се мијењају (диференцирају) у све друге разнолике орган-деривате, које одржавају својим узајамним радом

биће самог организма? Дакле? — Изгледа, да се и ти најпростији органи исто тако појављују сложеним продуктом узајамности и подјеле рада међу базбројним и веома сићушним органским индивидуама, који се само под микроскопом видјети могу, а обично се зову „ћелицама.“ Облик, stroj и функција ма каквог организма биљног или животињског зависи од облика, свезе и подјеле рада свијех ћелица, из којих се дотични организам састоји. Сви преставници било биљног било животињског царства састављени су и скројени из ћеличне масе; изузетак чине једино најпростији организми (Protista) монере и ти организми, који и нијесу ништа друго до једна једина ћелица. Према томе животна заједница сваког многоћеличног организма, као год политично удружење љуцких држава, није ништа друго но продукт везе и подјеле рада међу малим његовим грађанима, које можемо сматрати елементарним организмима или индивидуима првога реда.

Органска ћелица способна је мијењати најразличније облике под утицајем прилагођивања животним условима спољашњег свијета. Првобитни ћелични облик, из кога су се развиле путем подјеле рада све остале ћелице, није ништа друго но комадић бјеланчевине, мекане материје, коју називају протоплазмом. Често, али не увијек тај комадић, обмотан је опницом (membrana) а унутра у њој налази се мало потврђе тијелце, названо nucleus. Па ни сами ти саставни дјелићи сваке ћелице, т. ј. протоплазма и нуклеус, нијесу раздвојени у најпростијег и првобитног организма, у монера и других протиста, него су се диференцирали из просте слузи помоћу подјеле рада међу бесконачно малим и невидљивим бјеланчевинастим дјелићима или плазменим молекулима.

Свака биљна и животињска ћелица до извјестне степени има свој собствени начин живота; она се храни, расте и дијељењем размножава. С почетка је протоплазма сваке ћелице способна показивати активно кретање; али се често та способност ограничава само тијем, да се ћелична садржина продужи па се одма губи и завршује у тврдој опници. Најпосље, да би завршили кратку карактеристику главних ћеличних својства, треба примјетити, да сваки така морфолошки елеменат има неку извјестну побуду и осјећај, а достиже у најсавршенијим животним ћелицама н. пр. у великом мозгу до способности самосвијести.

Подјела рада међу ћелицама или тако звана „ћелична метаморфоза,“ у којој треба тражити главни и најважнији узрок безграничној разлици у цијелој у опће организацији, изгледа куд

и камо разноврснија у животињском него у биљном царству. Разберемо ли помоћу микроскопа тијело какве му драго више животиње н. пр. нашега домаћег пса на његове елементарне морфолошке дјелове, то ћемо опазити у разних органа читаву гомилу веома разноликих ћелица. Коса, горњи слој коже, тако звана покожица или епидермис и нокти састављени су из безбројне множине различних и већ окорелих ћелица; све су се ове ћелице развиле путем подјеле рада из једног опћег типа — епидермијалне ћелице. Скелет (костур) са својим костима, рскавицом, жилама (сувожиљем) и свескама — тај преставник тврдог ослоњаца цијелога тијела, састоји се из разних костних, рскавичавих и нарочито из таквих ћелица, које састављају тако звано везно ткање; све су се ове ћелице метаморфозирале путем подјеле рада из једног, свима опћег, претка — из ћелице везнога ткања. Мишићи, који одијевају костур и помажу слободном кретању, састоји се из дугачких попречијек-пругастих ћелица. Као мишиће другог реда можемо узети блијезде мишиће, који састављају ткање желудца и унутрашности; они немају способности, да се скраћују под утјецајем воље а састоје се из глатких вретенастих ћелица без икаквих попречијекних пруга. Најпосље нерви — система виших и најсавршенијих органа у животињском тијелу, састоје се из повећаних звјездоликих ћелица, које помоћу својих израстака стоје у свези и додицају с нервним влакнима; ови опет нијесу ништа друго но дугачки кончићи из бјеланчевине, који се распростиру по цијелом тијелу. Нервна система служи основом осјећају, вољи, мишљењу и самосвијести, или да се краће изразимо, свему тако званом душевном раду или духовном животу животињском.

Ма како да су различне све врсте ћелица, које набројисмо ипак су се све оне појавиле као резултат подјеле рада из првобитних ћелица, која су приметиле у јајету још у почетку животног развића. Па и то јаје опет није ништа друго него проста ћелица и састоји се из тих битних дјелова као и свака друга ћелија т. ј. из протоплазме, која се овде назива жуманцетом, и нуклеуса, замијењеног у овом случају самим ембрионалним заметком. Осим тога животно јаје — ћелица омотано је чисто особитим омотачем, назватим „жуманчевом опном“, која често сасвим нема.

Како јаје нашег пса или макар каквог другог сисавца почиње нагло да расте, да се из њега развије нови индивидуум, то се оно прије свега дијели у нутри на два једнака дијела; но још прије се подијели сами нуклеус (ембрионални заметак)

па тек онда протоплазма око њега (жуманце). Свака нова ћерка-ћелица опет се дијели на двоје; из ове четири на исти начин добијамо осам, па шеснаест, тридест и двије и. т. д. Најпосље из простог јаја-ћелице, ствара се округла маса из многобројних, микроскопски малих ћелица и подсејаћа нас на дудов плод или јагоду.

С почетка су ове многобројне ћелице потпуно сличне једна другој и по облику и по величини. Но набрзо већ оне почињу мислити о својој опћој организацији, лаћају се тога новог посла, као каква колонија, кад хоће и жели основати чврсто организовану опћину, чега се ради и приватају према изабраној циљељи потребног рада. Тако једне ћелице примају на се дужност браниоца и чувара живог индивидуа; оне спремају ради тога танке опнице, длаке, нокте и канце. Друге опет образују тврди костур претварајући се ради тога у ћелице коштане, рскавичаве и везне грађе. Ћелице треће групе израстају у дугачка, попречије влакал; из ових се влакала састоје мишићи, који се могу сматрати, благодарећи њиховој еластичности, покретном машином цијелог тијела. Најпосље ћелице четвртог реда, најобдареније и најсавршеније међу свима, стварају нервну систему и тиме се брину о вишим функцијама живог индивидуа, као о функцији воље, осјећаја и мишљења. Ми, дакле, видимо, да при постепеном размножавању, спајању и подјели рада, чему се налази мјесто у ћеличном животу, постају сви разноврсни органи, који en masse сачињавају веома високо развито и усавршено тијело. Ето тако ми видимо, да се у сваком живом индивидуу веома слажени механизам његове опће организације појављује као резултат подјеле рада према његовим разноликим органима.

Ту подјелу рада међу ћелицама и међу органима можемо сустопице пратити при развићу животињског јаја, па ћемо видјети, да се није појавила сасвијем усљед прилагођивања околним приликама живота, него, да је у много већој мјери прешла насљедно од родитеља и предака дотичне животиње. Први зачетак подјеле рада појавио се утицајем спољашњег свијета и потребом прилагодити се условима спољашњег живота, па се доцније упоредо са сваким покољењем та способност подјели све већма и већма усиљавала и усавршавала; и сад посље толико хиљада година заодјела се одјелом тако знатне специјализације рада, којом се одликује свака поједина ћелица сваки орган дотичног индивидуа и најпосље сваки индивидуум у својој опћини.

У опће све, што има мјеста при развјетку цијелог животињског или биљног организма, има га исто тако и при развјетку свијех његових органа и ћелица. При том инаивидуално развиће макар које ћелице понавља у врло кратком времену но зато у већим фазама и одломцима своју дугачку историју развића и метаморфоз својих предака (филогенија ћелице). Тако можемо с правом закључити из тога факта, што се свако живо створење развија из једне прости ћелице из те способности како се јавља тај развјетак посредством подјеле рада међу ћелицама и органима, да је најстаријем и опћим претком свога животињског царства морала бити једна једина и то веома проста ћелица. Од потомства тог простог и једноћеличног организма путем међусобног опћења и и увеличавања способности подјели рада потекоше диференцирањем сви многоћелични животињски облици.

Читалац ће сигурно кад прочита овај мој одломак, који се дохватио тек веома малог дијела неизмјерне области небројних појава и врта подјеле рада, прекорити ме, што сам говорио сувише о подјели рада у природи, не обзирајући се, тако рећи, на примјену тога принципа у животу човјековом. На то ћу да одговорим, да сам у цијелој другој половини мога одјељка готово на сваком кроку говорио о човјеку не спомињући га. Тако, све, што сам казао о подјели рада међу ћелицама и органима, специјално у тијелу пса и у опће у сваком живом организму — све то има потпуно мјеста и у човјечијем тијелу. На тај начин наше сопствено тијело као и тијело сваке у опће животиње, изгледа као већи заједнички организам, који се састоји из много милиона малих грађана — ћелица, које у неколико живе својим сопственим животом. Под утјецајем подјеле рада ови грађани — ћелице дијеле се на засебне групе, које ми обично зовемо органским системама, као н. пр. система нервна, мишићна и др. Живот љуцке ћеличне задруге карактерише се својим јединством и изгледа по својој спољашности као резултат какве год личне душе. Он се у самој ствари показује веома замршеним и сложеним продуктом заједничког у животу рада свијех малих грађана ћелица и састављених из њих органа. Како неки из тих грађана брзо почну збацивати своју дужност и функцију или управо постају потпуно неспособним, да испуњују своју задаћу, то ми таку појаву називамо болешћу; а ако престаје сасвијем узајамност међу свијем грађанима, који сачињавају јединство, без кога не може бити говора о животу, то таку појаву обично смрћу називамо.

Све, што сам спомињао о историји развића у животињама, нарочито н. пр. у пса, све се то може потпуно примијенити историји човјечег развића. Сваки је човјек, као год и друга животиња, у почетку свог индивидуалног бића само проста ћелица --- јаје. Први почетци развитка псећега јаја потпуно се подударају с метаморфозама, којим се започео индивидуални живот макар кога од нас.

Цијели ред најразличнијих облика, кроз које мора проћи организам сваке животиње и самог човјека за вријеме свог индивидуалног, онтогенетичног развитка из јаја, представља веома јасну слику аналогног реда облика, кроз које су прошли његови преци за вријеме свог филогенетичног развића у току неизмјерно дугих времених периода.

Та слика даје најсигурније и најосновније доказе те чињенице, да се човјек развијао у блиској свези с нижим организмима, нарочито с кичмењацима. Закон о подјели рада дакле морамо признати том великом и моћном силом — покретачем, под чијим су се утицајем из тако простога извора развили сви бесконачно многи облици животињскога царства.

Москва 12. Јан. 1895.

NACIONALNA

OTEKA

CRNE GORE ĐURĐE

CRNOJEVIĆ

СТУДИЈА О ПРИМОРСКИЈЕМА ДРЖАВАМА И ПРАВА ЊИХОВА НА МОРСКОМ ПРИБРЕЖИЈУ

приопћио М. Р. Марковић.

Приморскијема државама називљу се земље, које се налазе на обалама мора, или које су окружене са свију страна морском пучином. Ако бацимо поглед у епоху до историјскијех времена, виђећемо, ће на далеком истоку, на бреговима Индијскога океана, у питомој и богатој Индији, почињу први почетци науке, свједоком којег нам служи законодавство цара Мануса, који и у политичком погледу, јавља се интересан. Цар говори у својем законнику, да својега сусједа дужни смо држати за непријатеља и да морамо гледати, да и наши пријатељи не добију над нама првенство; војнику по законнику цара Мануса прописано је не убивати људе, који моле о помиловању; односити се с уважењем к непријатељскијема боговима.

У опште, карактер законодавства цара Мануса у погледу војна носи тип мирољубивости. Но богато земљиште Индије, обратило је пажњу многих завојевача старога вијека, а народ индијски сковани теократичкијема погледима изгубио је осјећаје слободе и равнодушно гледао је, на све догађаје, којијема се рјешавала његова судба, благодарећи таквијема приликама Индија потпала је под влашћу разнијех завојевача, Монгола, Турака и Европејаца. Старијема народима такође мало је био познат Египат, не гледећи на његов прелијепи географски положај, у близини Европе и Азије и по свој прилици с потпунијем правом могуће је било очекивати, да ће он јавити се расадником просвјете за народе старога вијека. Многи говоре, да наука у Египту била је на врло високом ступњу савршенства и да готово све части знања биле су им познате. Свједоком којег служи врло богата Александријска библиотека, спаљена дивљим мусулманима. Узрок томе што старијема народима мало је био познат Египат, све су криви жреци њихови, који учашу народ, да се односе с неком мржњом и презрењем к свијема другијема народима. Боље познати су нам обичаји Јевреја,

народа, који у старо вријеме играо је врло важну улогу. Јеврејска религија прва одбацила је сталеже и признала једноправност вјерујући.

У вријеме првијех Јеврејскијех царева, народ заузима врло важан значај, како у политичком тако и у економичком погледу. Цар Давид и Соломун закључују савезе са инострацијема владарима, примају њихове представнике, шиљу своје, представнике при другијема дворовима. —

Једном ријечи пад Јеврејског народа, почео је од оног времена, од како је Јерусалим подпао под туђим игом, — од тога времена, па до данас они налазе се разстркани по цијелом свијету.

Из старијех Азијатскијех деспотија обраћају на себи пажњу својом оригиналношћу Асирија и Персија. Асирско царство трајало је около 6 stoleћа, карактер те државе, може се изразити у неколико ријечи, она представља сасвијем грубе форме управе, гдје није било никаквог административног уређења, такво стање ствари чињело је, те је све више и више падао тај крај. При таквом државном уређењу, разумије се, да није могуће ни ријечи рећи, о каквој гођ морској трговини, или морскога права. О обичајима и карактеру Персијанаца, ми налазимо боље томе извјешћа, благодарећи Грчкијема писцима. Персијанци по ријечима Херодота били су подпуно увјерени, да су највећи и најбољи народ свог времена, па зато и њихови цареви титулираваху се „Βασιλεὺς τῶν Βασιλείων Ἐξέσας Βασιλεὺς. Називајући себи цијелога свијета Господарима, они захтјеваху, од свакојег оног народа, с којијема су имали каквог додира „земље и воде“. Нијесу радо ступали у преговорима са другијема народима и врло ријетко путовали су из својег отачаства. — Не далеко од Персије находила се земља финичанска, која има врло велики значај у погледу морепловљења. По ријечима знаменитога Хомера, они учињели су се цијелог свијета трговцима, они имаху врло много својијех трговачкијех мјеста на обалама средиземног мора, обилазили су морске брегове Инглеске и Балтичког мора. —

На југу Балканског полуострва у предјелима Спарте и Атине, култура човјечанства почела се развијати у бољем ширем погледу, него у свију народа до тога времена, носиоци које јављаху се Грци, Они признају се, да су просвјетиоци старог вијека и од њих воде своје порекло све науке предања, и вјештине. Што се пак тиче њиховије одношаја к другијема народима, то може се рећи, да су се они односили к свијема

другијема народима с презрењем и свакојега човјека или народ држали су да је варварин (дивљак) па и највећи Грчки умови, као Платон и Аристотел, држаху се тога мњења. Негледајући на тај високи значај у погледу науке и искуства, којег имаху Грци: но у погледу морског права и морске трговине, они нијесу оправдали тај високи значај, којег имаху у научном и умјетничком погледу; јербо они у том погледу јављаху се ни боље ни мање него морскијема разбојницима (пиратама). —

С падом Грчке образованости у неколико другој форми, но на тијема начелима, јавља се нова култура човјечанства, представници које рачунају се Римјани. —

Римјанима суђено је било основати свемирну државу, покрити под своју власт земље у Јевропи, Азији и Африци. Што се пак тиче Римљана у спољашњем одношају, они установили су тврда правила, од којих ни у каквом случају не одустајаху, као завојевачи цијелог тадашњег познатог свијета, они у спољашњијема одношајима није су признавали другог закона осим „силе“ и у том духу ево њихово веома цијењено законодавство написано је. Негледећи на те прилике, што римска држава руководила се деспотскијема и нехуманијема принципима и опет она указала је велику услугу човјечанству, давши нам најпрва од свију држава старога вијека отлично законодавство, које и данас служи као темељ свијема законцима образованије народа. Што се пак тиче морског права, у том погледу Римјани нам стварног није су оставили ништа. Ако је у старом вијеку једна држава силна била, то њено било је и све море, она сматрала га је, као своју собственост; што више неке државе старог доба држаху, да је њихов чак и ваздух. Као продужење у том погледу јавља нам се и сва епоха средњије вјекова; Ако бацимо поглед на државе истије вјекова, виђећемо ту исту борбу, као и у старом вијеку, т. ј. борбу — једне државе с другом, око мора, и свака приморска држава у епоху средњије вјекова држаше, да вода, која окружује њене обале у неизмјерном пространству, да је њена својина, што више, неке државе моћне и силне имаху своја пристаништа и у другијема државама, као што то можемо замјетити у Млетачкој републики и некијем Италијанскијем републикама и Испанији. Исте државе сматрале су та пристаништа за своју својину и са свију туђије лађа, које би одсејдале у тијем пристанима, узимаху велики данак. — У том погледу особито одликоваху се Млечићи, јербо они држаху се, да су Господари цијелога мора.

Једном ријечи смутње у том погледу трајале су све, до времена знаменитог дипломата *Хуга Гроција*. Он први написао свој чувени труд „*mare liberum*“ узрок, који га побуди на то велико дјело јесте тај, што у то вријеме Инглеска, као силна држава завлада свијема сјевернијема водама и узе сву трговину у своје руке. У броју другом класније држава тога времена, била је и Холандија, отаџбина знаменитога *Хуга Гроција*, због својег одвећ лијепог пространства бреговијех вода, она у неколико суперничила је трговачкијем интересима Инглеске. Инглеска, као честољубива држава није то трпјела и гледаше свакијем даном, како ће Холандску трговину уништити, или бар узети ју под своје покровитељство. *Хуго Гроције* незадовољни инглеском политиком и у опште правима приморскије држава, проучивши добро одношаје приморскијех држава, старијех и средњијех вјекова и видећи велику ненормалност, која владала на мору, побуди га на тај велики корак, да напише „*mare liberum*.“ У својем труду *Хуго Гроције*, проводио је мисао, да пучина мора мора бити слободна за сваку државу, да је трговина дужна водити се слободно. Његов труд с почетка нашао је много непријатеља, а особито у Инглеској, којој нијесу интереси били, да се тако што оствари; и инглески писац *Селден* познати као нелогички писац, написао труд под насловом „*mare clausum*“, у којему старао се да докаже, да је труд *Хуга Гроција*, неоснован, за *Селденом* било је много присталица и заштитника теорије „*mare clausum*“ но већином то су све били Инглези, борба публициста, за дуго продужавала се, доклен на свршетку не одржи превјесу, посљедоватељи *Хуга Гроција* и читав број у књижевности међународног права ми сријећемо се као: *Гефтера*, *Голијани*, *Клаубера*, *Мартенса*, *Гаљво* и т. д. —

Што се пак тиче питања, на каквом пространству простира се право приморске државе има неколико теорија. — Познати Американски дипломат *Карло Гаљво* говори, да право сваке приморске државе обухвата све воде, које се налазе у предјелима његовог пространства, а пространство по мњењу истог, дужно је простирати се на растојању метку из топа. Професор *Петроградског* универзитета *Мартене*, говори, да прибрежне воде састављају, као продужење приморског земљишта, таквог мњења држе се и професори по међународном праву, *Кијевскога* универзитета *Незабитовски*, *Ехељман*, *Харковскога* универзитета *Каленовски*, *Берлинскога* универзитета *Гефтер*, *Михенскога* универзитета *Клаубер*, и т. д. — Тако у погледу

пространства приморског, једне или друге приморске државе, ми сријећемо много и много разнијех мњења. Мњење некијех стручњака, који признају, да се протеже пространство приморскијех држава на растојању метку из топа по нашему мњењу није тачно, јербо ми знамо и то, да техника не само сваки дан, већ што више сваки сат усавршује се, па то пространство, које данас означаје се топовим метком за каквијех гођ десет година, измијенило би се, и тако не би било то баш најпрактичније, јербо сваке године морало би се мијењати то пространство. Него по нашему мњењу требало би установити општу норму за све приморске државе, којом могло би се означити даљина пространства прибрежнијех вода, које пространство, могло би подпуно јамчити њихове интересе. — У силу међународнијех одношаја, свака држава, која живи самосталнијем животом, па ма како би ни била мала или велика, имају једнака права у свијема спољашњијема одношајима, и у силу тог принципа међународнијех одношаја, свака приморска држава, просвећеног народа, која у силу међународнијех одношаја, живи својијем самосталнијем животом, све воде, које окружују њене обале рачунају се, као подпуни Господари тију вода, које окружују њихово земљиште на растојању три Инглеске миље. —

У том пространству извјесна држава има подпуно право, да контролира све лађе, које почивају у њеним пристаништима, а што више и да зна цијељ њеног прибића; а неке као војничке оклопнице, има подпуно право и не примати их у својијема пристаништима, то су правила, која једнако важе по међународнијем одношајима за сваку државу, која је призната по међународнијем одношајима, да има право на свој самостални живот изузетак из тију опита међународније одношаја чини Црна Гора, која, по правилима међународније одношаја, има подпуно право са највећом велесилом и у исто вријеме призната је, као таква на официјозном Берлинском конгресу премда она као таква рачунала се од самог њеног постанка, него Турски представници при некијем Јевропскијем дворовима — протестирали су противу самосталности Црногорске Књажевине; као такав био је протест на Париском конгресу 1853 у којему је Турски представник зајавио, да Црна Гора не може се рачунати, као самостална држава; Будући, да Црна Гора на том конгресу није имала својег представника, то када је дознала влада Црногорска о таквом протесту Турског представника, одма је протестирала и доказујући неосновани протест Турског представника. — Црну Гору и опет све државе осим Турске држали

су као самосталну Књажевину а на Берлинском конгресу и Турска призна самосталност исте.

Трудно је представити себи, каквијема међународнијема пријомиме руководио се је Берлински конгрес, када је Црногорске воде подчинио полицајском надзору Аустријске монархије и од слободне Црне Горе ствара у лицу исте вазалну државу Аустрије; такав поступак доиста прелази сваку мјеру, такав корак враћа нас к регресивном стању, такав поступак можда, да је произашао из иницијала предсједника тог конгреса Књаза Бисмарка, који свуда стара се, да све што је Словенско унизи.

Не давно један извјесни Европски дипломат изразио се је у погледу тог питања, да Црној Гори у садашње вријеме предстоји много више опасности, него што је имала до посљедњег рата; порицати мњење тог стручњака једва ли је могуће, јербо Црна Гора на обалама мора нема права да сагради тврђаву по Берлинском уговору, нема права да држи војничкијех оклопница; једном ријечи при првом рату Црна Гора морала би изгубити пристан Барски и Уцињски и тако лишила би се Црна Гора једног између најзначајнијег пункта, како у стратигичком, економичном и културном погледу. Лишење Црне Горе тију права, које њој по правилима међународнијех одношаја, принадлеже, као и другој самосталној држави није баш тактично учињено, јербо при таквијема догађајима по правилима међународнијех одношаја не смије егонизам пројављавати се, као што се види да се то и овден пројавило у кнеза Бисмарка, који је руководио тај конгрес. Услѣд те ненормалне установе у погледу црногорскијех вода, ја бар могу мислити, да црногорска влада на основу међународнијех одношаја, имала би подпуно право протестирати противу таквог међународног факта да би дало се Црној Гори, у том погледу, то мјесто, каквијем се користе све самосталне државе на земном шару.!

УСПОМЕНЕ ИЗ САМАЧКОГ ЖИВОТА.

Посвећене гњици *...

пише Ђорђе.

I.

Шта је јаче?

Нијесам се родио на мору, ал' судбина ме баци на њ. Па шта да вам причам о њему!? Кад кад је силовито и бурно, ко громови, које пушта свети Илија — слава му и милост — кад је најљући. Баца ускипјеле пјене на обале своје и подмукло хучи, па на једном силовито букне, ко да из далека чујеш рику страшног африканског лава. А гдје кад се на мјестима утиша, па се само лагано таласа. Чисто те мами, да дођеш на њ'. И чим га у таком стању дуље гледаш, тако те раздражи, да ко манит јурнеш возару и рекнеш му:

— Хајде, вози ме!

— Господине, — вели он — већ сам погодио „барку“! Ако вас приме „они“, извол'те драге воље!

— Ко „они“?

— Ето и'... и — окрену се прам гају, у коме се љуљушкаху миомирисне наранче и жути лимуни.

Окренух се и ја, и одмах угледах, како се испод привлачивих лимунова и наранача приближаваше нама неколико особа. Не могох да их познам, ал' чим изиђоше из гаја и упутише се пјесковитом обалом, лице ми се зажари, ноге ми се стадохе ~~свијати~~, и нехотице прихватих за „краватлу“, па је намјестих; за оркове, па их засуках, а шеширић накривих мало напријед и на десно, па стадох онако баш „званично“, ко какав чиновник у својој „канцеларији“.

Из те „званичности“ трже ме ваљање округлог камена крај обале морске, које проузроковаху чешћи корацаи. Тргнух се... Неколико корачаји преда мном познадох друштванце, које возар назва „они“. —

Сад се истом збуних...

— Она — бога ми — она! прошапутах у себи.

— Кла — клањам се! Добар вече! завиках колико ми грло доносаше, а шеширом просијекох комадић ваздуха.

Двије „госпе“ и „она“ климнуше главом, што ме осоколи, те им пођох у сретање.

— А, господине, од куд ви овдје? упита ме „њезина“ мати, пруживши ми десницу, да се рукујемо.

— Па — ето — знате —, дош'о и ја...

То рекох, па испод ока погледах њу.

Бијаше вам то дјевојче од својих 17 година. Витка, љупка, пунана, румена... та, шта да вам ваздан дуљим!? Знам, фала Богу, да ће јој ил' тако ил' овако завидљиве душе наћи мане, а она је била пред мојим заљубљеним очима без мане. —

И ођах том мом идеалу да што рекнем, ал' нешто ми запело у грлу, па не да ни једног гласка од себе.

На једном добро прождријех пљувачку, окренух се њој и што сам могао слађе, упитах је:

— Јел'те, госпођице, да је лијепо вријеме?

— Ах, дивно! Најљепши дан овог прољећа!..

Свеца ми, то је изговорила кô на позорници, чему сам се ја дивио. Да ми је добро погледала у очи, опазила би и „она“ то дивљење. —

У том приспјесмо к „барци“.

Пошто ме са „особитим весељем“ примише, уђох и ја с њима.

Намјестисмо се тако, да бијах ја на лијевој страни г.ће сестре, крај „ње“ мати; дакле „она“ прам мени. —

Не говорасмо ништа, само што ја чешће кашљухах: био сам озеб'о. —

Чисто сам мислио, да сањам! А како и не бих? Погледах гори, а звјездице искакиваху час једна, час по више њих, па се заустављаху на дивном модрикастом небу, које бијаше мало прије на западној страни румено ко образи „дилбер“ ђевојке. — А дворот мјсец изишао на шетњу, па свечано пролази кроз чопор сјајнијех звјездица, које му се из поштовања уклањаху с пута. На једном он освијетли „њезино“ лице, и ја угледах, како се лахорић заигра косицом њеном, која допираше до половине бијелог чела. Била је она права ноћна тишина, коју прекидаше чешће пресијецање широких весала.

— Данка, што не пјеваш коју?

„Она“ закапљуца, мене замоли, да јој „секундирам“ и започе исту „арију“ као што је има она дивна „Sun paloma“.
Слатко и осјетљиво је изговарала ријечи:

„Кад преко мора, прелазити хтједб,
На те не заборавих моје чедо!
Голуб је бјео, та душа твоја,
Хоће да уђе у ведрa моја“

Умилни гласак њен разлијевао се по глатком морском огледалу, а кад се довршивао пошљедни стих, онда се све више утишавао, док није у море заронио. Сад си опет могао чути монотono веслање. —

Некако у разговору стигосмо опет на обалу. —

Изиђосмо и растадосмо се...

— Лаку ноћ! Хвала!

— Лаку ноћ!

*

Већ су се облаци почели мргодити на обрвалу мјесечину и на намигљиве звијезде, које шапутаху једна другој, да бјеже што игда могу од те страшне Франклинове електрине, кад ја стигох пред врата своје једнокатне куће. —

Био сам вам прави самац... Нигдје никог, већ ја и мој мали кучак „пудел“. —

Уђох у собу... Тражих закресавице да зажежем свијећу, ал тражење је било узалуд.

За час се свукох, подигох покривач и подвукох се пода њ'. — Стисно капке на очима, па хоћу за заспем, али кад се не да, па неда. У глави почео мозак да врије, пара продираше кроз лубању, па кад дође на изван, претвори се у капљице — зној, који поче немилице низ лице да цури...

На једном мозак преврије, капци се отворише, ноге се спустише низ страну „кревета“ и ја осјетих, да стојим.

У соби је био пусти мрак... Некако напилах прозор и и отворих га. На пољу је било страшно. Киша падала, ко из кабла, вјетрина страховито звиждаше, а помрчина обавила све, тако да нијеси могао пред собом угледати ни највећег пријатеља свог, кога би драге воље примио у братски загрљај.

Брже боље затворих прозор, и хоћих у тај мах да што пишем. Али, паде ми на ум, да немам кресевица...

Стадох замишљен и слушах, како мој сахатић правилно, али кратко куцкаше, а „пудел“ исто правилно, али мало дуље дисаше... Одмах помислим у себи:

А, враг му баби, што није „пудел“ мачак. Та онда би могао мјесто зажежене свијеће употријебити мачкове очи! Да, да, тако се прича да је писао при мачковим очима и Торквато Тасо, кад је запао мученија.

Хо, хо, како би се ја тад случајно приближио женијалном Тасу, па би онда сасвим логички (у здравље „фиксе идеје“) закључио, да сам и ја женијалан. Али на жалост, томе се је конклузију противила судбина, што ме није ту вече обдарила мачком или мачкама. —

Поражен тим несрећним случајем, мозак ми се охлади, живци се умирише и ја се опет налазах на кревету.

Али, кад хоће нешто да буде, па хоће... По несрећи би јастук од перја, који опет мозак загрија, те поче да продуцира мисли.

Те се мисли врћаху само око једне тачке, која на крштењу доби име: женидба. —

Некаква ме милошта спопаде, и ја преставих себи: ко узео „њу“. Не могу, да је се нагледам, не могу, да је се наслушам; та таке дражи има... Сјела уза ме, а бурно куцање њезина срца успламти моје, те и оно стаде живље куцати. Очи „њезине“ ко два магнетична пола привлачиваху моје, и уснице се спојише у врео, заношљив пољубац: пун дражи и задовољства. — Та увијек смо заједно. Час причамо једно другом, час се шалимо и миљкамо, час летамо по мирисавој башчи, а час се возимо по тихом, широком мору; и у тај мах ми се учини живот прави, истинити рај, — у ком би душа моја нашла толико сласти, да би преко воље задовољна била. —

И у тој најљепшој замисли, сан тихо затрепта нада мном, неопажљиво ме пољуби у два ока, на којима се капци затворише, и ја бијах већ у наручју бога Морфеја. —

Кад то виђе Амор, прилети к њему и рече му громким гласом:

— Зар ти није грјехота, да отимљеш човјека из наручја мога!?

— Шутити, вели овај, доста, си се титро с њим! Сад је на ме ред!

— Ах, сирото момче, уздахну Амор, очима престријеливши Морфеја. и онда залепрша својим лаганим крилима пут неба. —

И у сну ја чух лепршање, које ми долазаше од женине свилене хаљине. —

— Не ваља ми ова хаљина, вели она. —

— Кушићу ти другу, душице моја.

— Када?

— Одма' данас. —

Купих јој нову хаљину. —

— Ово је старо „мобиље“, примјећује она, —

— Па?

— Нареди друго, заповиједа она. —

Идем, распитујем, ко ће да ми зајми пара. Једва нађем по 12% интереса и купих мобиље. —

— Вечерас је забава, напомиње она. —

— Хоћемо ли ићи?

— Да како, потврђује она. —

На забави се проведосмо, ал' и потрошисмо. —

— Волила би путовати, прича она. —

— Па куда?

— Та, мало у Сарајево, па у Беч, знаш — да прогледам очима.

— Хоћемо, луце моје.

И ко ми пошли на пут. Сјели у „Купе“ жељезнички, у ком бијаше и један млади официрчић. А „она“ окренула главу од мене, па с њим разговара љупко, јелатко, слађе — Боже — него са мном. —

Вратисмо се с пута. — Вјеровници, да ме угуше опоменама. — Не знам шта ћу!? У томе она се разболе... Дође један лекар, — клима главом... Сазвах клуб љекара, и сви климаху главом... Дадосе ми „рецепте“ и ја трчкарах — ко манит — у лекарну. —

Донесем лекове, отјерам слушкињу из собе, па је залијевам, питам је, тевам јој, ал забадава. „Она“ јечи. — Очи јој упале, а лице пожутјело ко лимун. Глас јој се промијенуо, и ја слушах како је смртни ронац дави. —

— Р-а-ај-к-о!.. О-о-про-про-сти!.. пришапута испрекидано, погледа ме жалостиво и спусти низ жуте, омршале образе неколика сузна бисера

Е то не могох поднијети!.. Очи ми се наводнише и сузе ми наквасише забринуто и неиспавано лице. — Раширих руке, загрлих је и примакох уснице моје њеним, које се стопише за неко вријеме. — На једном се преух... „Њен“ је пољубац био 'ладан кô лед, а очи су биле на пола отворене... Стрекнух

се... Прихватих за „пуле“, ал он није куцао... Метнух руку на „њено“ срце, ал оно је било хладно и тихо, ко у гробу....

Чух, како више мене нешто шумну... Погледах, ал' над њом раширила руке некаква коштуњава баба, дугих руку и орловског носа, упалих очију, које донекле заклањаше дуга зелена коса, која бијаше с приједа разасута...

Једва се одважих, да је упитам:

— Ко си? —

Она ме оштро погледа, запријети ми кажипрстом, и промукло рече:

— Смрт, нагласивши оно „р“. —

Ухвати ме још већи страх...

Стисло ми се — Боже — нешто у прсима, хоће да пукну... Хтједох што да рекнем, ал' не могу... Хоћу да се макнем, аја... Хоћу да плачем, не да ми се... И ја бијах живи паћеник, највећи на овом свијету.

Наједном се тргнух... Отворих очи, протрох руком чело, скочих с постеље на земљу и манух: са-а-н. —

Прошло је од те ноћи десетак година, а осам година, да сам се оженио „њом“. — Срећан сам и пресрећан у браку... Већ знате — хвала Богу! — шта је рећи пресрећан...

Синоћ јој причах онај сан из самачког живота, који се није испунио. Она је дрхтала... Али се је одмах задовољно насмијешила, кад сам је загрлио, пољубио је, и триумфирајући јој реко:

— Данко, оптимизам је јачи од песимизма!...

У Херцег Новоме 1895.

О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ.

— пише В. Радојевић. —

— Херцег-Нови. —

(Свршетак.)

Г. Зора у свом „Paljetkovanju“ пише: „Crijevad narodna riječ u Hercegovini za donošnje makarule.“ До душе кад би била добра ријеч „*доношње*“, онда би требало казати и *довожње*, *одвожње* и ост., што не ваља, него *доносне*, *довозне*, *одвозне* и ост. Ја не познавам у језику никаквијех закона гласовнијех по којима би се дало то извести. Истина, да од глаголâ *доносити*, *довозити*, *одвозити*, *преводити*, и ост. бивају трпни придјевни *доношен*, *довожен*, *одвожен*, *превођен* и ост., јер постају од заповиједног начина наставком *ен*, од чега опет постају глаголске именице, наставком *је*: *доношење*, *довожење* и ост.; али у горњем придјеву не бива тако, јер је постао од именице, наставком *не*, па онеме *ј* не може бити ту мјеста. Испореди *земљане*, *дрвене свилене*; па тако и *доносне*, *довозне*, *превозне* и ост.

У Вукову рјечнику стоји: „*узовне*! (у Рисну) као чудећи се за што, н. п. *узовне* зар нијеси чуо! ein Wort die Ferwunderung zu bezeichnen, vox mirantis.“ За невољу је та ријеч у неколико и истумачена, али никако како треба. Ја ћу покушати да то овдје урадим, и ако, знам, неће бити право г. Љубомиру Недићу што дирам у тај овсињак. Код нас, по многијем селима у Боци, чешће се та ријеч употребљава у оном смислу како је и Вук тумачи, али се онако не изговара, него *узовне*, што значи „у зао не“, гдје се јамачно подразумијева „час.“ Тако се код нас каже и „у добре!“ а има исти смисао ка и „у з’о не.“ Ја, дакле, просто наводим одакле долази то Вуково „*узовне*“, а свакоме је познато да га пише *узовне*, *узовне* или *у з’о не*, као такође и *удобре* или *у добре*.

У „Paljetkovanju“ г. Зора стоји: „Bremènoša. v. telećak,“ а ове задње нема нигдје у „Paljetkovanju,“ па не знамо шта је г. професор подразумијевао под том ријечи. Ако узмемо ту ријеч с њенијем значењем у Programu, одакле је и постало доцније

„Paljetkovanje,“ ипак не можемо закључити шта је г. Зоре под-разумијевао под том ријечи, јер тамо стоји: „Telećak V. prt-ljaga“ и „Prtljaga V. telećak.“ Ако је ту подразумијевао *кожну торбу*, као што је у Парчића под *шелећак*, мени се чини да није угоненуо. Ја мислим да би ријеч *бременоша* најбоље одговарала италијанској *facchino*. Испореди *торбоноша*, *крвошија*, *водолија*, *ко-зодера* и ост. Ако се добро сјећам, слушао сам гдје које наше сељаке да зову војничку кожну торбу (Tornister) *шдрбак*, (јамачно да је разликују од обичне своје торбице.) Је ли добра та ријеч, нека пресуде стручњаци.

У Вука има ријеч *пешњати* = „рђаво што радити, особито шити,“ а опет глаголска именица *пешњање* = „крпљење.“ Кад би и било *пешњати* оно што Вук вели, онда би било и *пешњање* = „рђаво работање особито (!) крпљење.“ Него није то тако. *Пешњати* значи „у опће споро што радиши,“ па ма било и јести, а не може стајати ни особито то, ни особито оно; тако и *пешњање* значи „споро работање“ било каква рада. Према томе, може когод што рђаво радити и највећом брзином, па му се не може казати да пешња, док опет може пешњати, а да у најбољем реду извршује свој посао. Ја вјерујем да је Вук чуо ту ријеч у прилици када је некакво женскиње крпило не разумијевајући се у свом послу, али та ријеч није се односила на рђаву, него на спору радњу. Но не треба се томе ни најмање чудити, јер је Вук дошао на овај свијет по опћем процесу природних закона, живио умрљо — као год и остали покојници; а ако је стекао огромних заслуга својим ноуморним радом на пољу српске књижевности то је опет што друго.

Као што многе ријечи мушкога рода могу бити и женскога кад им се на крају дода *a*, а женскога рода опет мушкога кад им се исто одузме, тако је и у „Paljetkovanju“ г. Зора „главара“ (предњи дио од самара, гдје се замотава улар) постало од „главѠр“ (код нас),¹⁾ или обрнуто. Код нас је *главара* (нема у Вука) или *главаља* (такође нема) = *цријеп* (*шигла* = *tego-la*) шпри од обичних црепова те служе за кућни покрив; њима се управо прекрива кућа преко самога шљемена уздуж, гдје се састају обје стране обичних, њешто омањих црепова. — Ја ово напоменух само ради ове ријечи те у Вука нема ово друго значење, као и ради ове друге те је у Вука никако и нема.

У Вука је *уцѠнити се* = *нацѠнити се* *sich entschliessen*, а *уцѠнути се* (у Прчању) = *досадити се*, *lästig werden*. У Врчевића опет има израз: ... „није имао посно да једе осим леће,

1) У Вука ова ријеч нема сво значење.

која му се тако *укани* треће неђеље поста“.. (Срп. Нар. припов... стр. 28). Питање је: ко има право од ове двојице? Ако има право Врчевић, онда би тај глагол треба да гласи у инфинитиву: *уканити се* (би ли могло *укашнити се?*); а ако је правилније *укашнути се*, онда је погријешан у Врчевића аорист *укани* мјесто *укашну* (*укану*). А може бити да имају право и оба Вука?...

У „*Paljetkovanju*“ г. Зора стоји: „*Ošikati* као и *šikati* знаћи роћи *kamo nenadno*.“ И код нас се чешће употребљава глагол *ошикати*, али не значи „поћи камо ненадно“, него само „поћи“, и то у фигурлишном смислу, као што је *дрббити* и *брабњати* = „говорити којешта“. *Шикати* не употребљава се код нас никада у томе смислу.

У Вука стоји: „*Тркља*, f. vide притка“, а код *притка* вели: „мотка што се удара у кућицу граха причаника те грах уза њу пушта вријеже“. Код нас се разликује *притка* од *тркље*, тиме што је прва много тања и употребљава се онако како и Вук вели (па не само за грах, него у ошће за пасуљ и ост.), док *тркља* је много дебља и употребљава се за лозу, која се налази по међама или брагама. За то се и каже „*тркљати* лозу“, а „*приткати* ¹⁾ грах, пасуљ“ и ост. Смијешно би било казати (барем код нас): „*приткати* лозу“ и „*тркљати* грах, пасуљ“, као што изгледа по Вуку да је могуће.

У „*Paljetkovanju*“ г. Зора стоји: „*Naustavke* pak je sjutri dan po svecu. N. pr. *Naustavke* (sveca)“. У тој ријечи спојен је приједлог *на* са акузативом, од *уставци*, и према томе требало је написати одвојено приједлог од супстантива; што више, чудим се да је г. професор то и наводио, по што у Вука има „*уставци*, *уставака* m. pl. 1) трећи дан по крсном имену...?“ (у Ц. Г.) први дан по крсном имену“. Тако се може казати и по „*уставцима*“, али не смијемо спајати приједлог с локалом. *Уставци* значи код нас што и *заглава* (ово нема у Вука). Од тога *на заглаву*, по *заглави* као год и *на уставке*, по *уставацама*.

У Вука је *уријезан* = *оштар*, *scharf acutus*; али видјећемо да није тако. *Уријезан* значи *подложен лаком наоштрењу*. *Уријезан* је нож, дакле, онај који из затупљености кратким оштрењем прелази у ријез, наоштри се. Вук је ту ријеч погријешно истумачио што је чуо некога да је по што је наоштрио нож узвикнуо: „Ала уријезна ножа!“ чиме није подразумијевао оштрину ножа, него вриједност гвожђа, које лако прелази из затупљености у ријез, које се даде лако наоштрити. Гледе на то, нож може бити и туп па ипак уријезан, и обрнуто. Н. п.

1) У Вука нема овог глагола, али има притицати са истим значењем.

А: Тупа ножа!

Б: Иступио се је, али да знаш како је уријезан! Мало си гледао таквог гвожђа...

У „Paljetkovanju“ г. Зора *прибран* значи у Конавлима *угледан*. Мени се чини да није тако, и ако има *прибранијех* људи — *угледнијех*. Зар нема *прибранијех* људи и *неугледни* — *јех*, да би се човек препао од њих? Помислимо само на Езоп, а и друге. До душе Езоп је био *прибран*, али не и *угледан*, У нар. здравици има:.... „купили ти се *прибрани* и *призвани!*..“ што је *плеоназам*, мало блажи од онога живно много *љеша* и *година*; у Вука опет има глагол *прибраши* са два значења: „1) н. н. софру *abtragen, aufero, tollo*, 2) *mit Achtung empfangen, colo, honorifice excipio*.“ Ово напоменућу да о томе мало боље промисли коме је до тога. Ја мислим да *прибран* значи човека који се *прибира* у *пристојна* друштва, гдје доликује само људима који су на своме мјесту, ма он био и најнеугледнији; тако и *призван* значи човека који се *призивље* тамо.

У Вука *пињав* значи што и *цањав*, *досадан*, и то још — вели Вук — у Боци. Да *пињав* не значи у Боци оно што Вук вели, то знаду и мала дјеца. *Пињав* је епитет за тврдицу, а значи *веома шврд*, дакле *противно* од *разоручан* (нема у Вука), *издашан*. То нам потврђује и народни израз: „Како си *пињав*, не би дао Богу тамјана!“ ...

У „Paljetkovanju“ г. Зора има: „Ljuckota V. *izobraženost*“ и вели да је боља прва од *последње*. Је ли добра ријеч *изображеност* за *Ausbildung*, у то се не смијем упуштати, али знам да *љуцкота* не значи *Ausbildung*. *Љуцки* је *адвербије* и значи најприје што и *човјечки*, па тек онда има шире значење н. п. *како треба, пристојно, добро* и ост., *противно* дакле од *нечовјечки, непристојно, безобразно* и ост. Придјев пак *љуцки-а-о* значи *човјечан, пристојан, образан* и ост. Н. п. *љуцко* дијете, *љуцко* чељаде. Према томе и *љуцкота* значило би што и *човјечност, образност, пристојност* никакo *Ausbildung*. *Љуцкота* долази од *људи*, као год и *човјечство* од *човек*... Њешто ми паде на ум: колико ли има људи *изображенијех* да би им *прелијепо* доликовала она наша: *Немају чојства* (или *љуцкоте*) ни под *ноктом*...

У Вука је *дрвеница* = „на самару оно што је од дрв та осим *стеље*“, дакле сваки комад по себи на самару зове се *дрвеница*. Ми знамо да се *предњи* дио на самару — оно око *чдга* се *обамотава* улар (вођа) — зове *главар*, док *стражњи* дио, *ете* је *коњу* преко сапи, *крштенице* (у Вука *крстина*). По што је дакле, то тако, не *вјерујем* да се на самару сваки комад по себи

зове *дрвеница*. Код нас се зову дрвеницама оне палице на самару које су једним крајем удјевене у глџвар, а другим у крстенице, или боље *палице на којима јашемо*.²⁾

У Вука је *скџсје* = „(у Боци) дрвље што се косијером поткреше, те падне на тле“, а ја велим да се у Боци (а јамачно и свуда по нашем народу) *скџсје* и *скџсине* зове разна травурина што се *покоси* — а не *пошкреше* — косијером по доцима испод маслина и испод међа, као н. п. куцјена, скробут и ост.; а оно што Вук вели да се зове *скџсје*, код нас зову *скрџсине* (од *скресати*), јер се воћке и друга стабла не *косе*, него се *крешу*, *пошкресавају* (сравни у Вука *скресати* под 1.). —

Тако сам завршио, у потпуном увјерењу да ће и у овоме моме раду бити чисти; те бих био веома захвалан свакоме, ко би ме извео на прав пут гдје будем скренуо с њега и отишао стрампутице. Није ми ово занат, али нека ме то ни мало не оправдава.... У *несташници људи и Станиша суди* — кажу код нас.

2) Код нас: самар без стеље = дрвеница, а бочице, што спајају главину са крстима, зову се патарице. (Ур.)

ВОЈНИЧКЕ СТУДИЈЕ.

Пише официр **Н. Митровић.**

(Н а с т а в а к)

II

Ратне спреме у вријеме мира.

а) *Ратна средства.*

О војсци — као главном ратном средству — и њеној спремности у вријеме мира

„А кад се у ствари објави рат, би доста само краљев потпис, па да се силни механизам метне у покрет. Од мјера већ усвојених ништа није било да се измијени, већ само да се изврши оно, што је унапријед било предвиђено и припремљено.“

Молтке (Истор. Фран.-Њемач. рата, 1870-71.)

1. Војничка дисциплина.

Пријека потреба, да се код нижих чланова угнијезди строга дисциплина и приљезна брижљивост при сваком раду, у толико већа постаје код старијих по чину, у колико су ови старији од првијех, и то готово може се рећи као квадрат полупречника дјелокруга дотичних чиновца.

Талијанско дисциплинарно правило пропишује: да на најпрво мјесто старешине чека, да дају примјер својијема млађијема у поштовању дисциплине и у строгом и тачном вршењу правила, а ова дужност у толико је већа у колико је ко старији по чину.

Чиновници не треба да буду као паучине, које чим у себи заплету сиротну муху одма их немилосно израскидају велики инсекти. У војсци, како велики тако и мали сви су подједнако обвезани једном истом степену послушности. Страх од казне и жеља за наградом то су два главна стожера дисциплине; али када се кажњава и награђује неприлично сасма се противно успијева: потребна је, дакле, правда и непристрасност спрам свакога без разлике. *Да би се старешина одржао безпристрасан треба му поврх свега држати далеко од себе ласкаче:*

Regis ad exemplum totus componitur orbis.

Сјајна Италијанска побједа на Сан Martino 24 јуна 1859, има се приписати хладнокрвном јунаштву и строгој одважности којом краљ Викторио Емануеле сокољаше своје војнике, те кад му напулитанац Де-Виценцио с понизношћу примијети, да од његовог живота зависи судбина отаџбине: *Мислиш ли Ви*, одговори му краљ, *да би моји војници имали толико јунаштва у себи кад се ја не би показивао међу њима да сам увијек готов изложити себе на највеће опасности? Не би зар имали разлог да мисле како ће спасти животи, кад ме би виђели да ја брижим како ћу спасти свој?* (Масари глава LXIII.)

Као год што је већа корист од добрих примјера, тако је већа и штета од злих саблазни која са више висине долазе.

Па такође и оно често пута привидно незадовољство, које се може виђети код старих официра, показујући се незадовољни са одијерним током ствари и нестрпеливи да што прије напуште војничку заставу, а међутим с дана на дан очекују кад ће им доћи званични позив да по правилима предаду оставку и да се ставе на расположење и то је један црв подгризач војничке дисциплине; а тако исто можемо рећи и за ону злу вољу великог броја младих официра, који и још имају више у себи ђачког него ли војничког, па находе да данашња војичка правила нијесу више на висину овога вијека, а тако и служба у војном стану да скучава њихов разум и да се не да уздићи високом полету њихових умних сила.

Но је и још горе што се овим њиховим безсмисленим тужбама придружују кафански паметари и прости из туцета журналисти, па отуд узимају себе материјал те везу оне надуте чланке и то у оним бојама како то захтијевају њихови листови, који само живе, да забосуре читаоце са саблазнима, са неспрестаним и у непријед безсмисленим клеветањем наших установа. У Италији, ће се народ лако загесе каогод што брзо и клоне, потреба је више него игђе друго дисциплиновати публичну штампу, а особито за то, што је у народу остао још траг оне старе непокорности и упорности властима, која бијаше за вријеме изумрлих влада, кад се то чињаше из духа слободе и независности. Док напротив код нас напредује и цвјета мање или више развратна штампа и то без страха од казне, надахњавајући прости народ недисциплином и непатриотичним духом.

Плод је овакве штампе и оно што смо прошлога љета виђели, а то је да наши радници иду у Француској, да се поклоне тамошњој републиканској влади, а да црне и пањкају своју монархичну отаџбину; па тако исто и покушај Канурали-а, 13 септембра 1889, противу живота министарског пресједника с намјером, да ослободи Италију од оног човјека, којег та иста штампа опишиваше као издајника отаџбине и прави узрок економичног неблагостања народног.

Колико је не кажњено стварих које су објелодањене противу генерала које влада стави на чело наших војна у Африку! Салета бијаше деспот и не милостив; Ђенџ лијени и плашљиви трговац оружја; Сан Марцано слапчина и не одважан, јер није има смјелости да пође с војском напријед; Балдисера вјетрењаст и задијеван, јер учини оно, што се претходник није стио одважити да учини.

С овом бескрајном слободом штампе (која малини прија, а већина је трпе); с овом системом владе, која пропуштаје крајну народну слободу; с овим допустом те даје, да противна штампа данашњег реда ствари, влада народном мишљу, да води пропаганду противу свију власти, да укоријењава у

народу неповјерење у наше генерале и у државне устинове, да пањка и црни име италијанско пред свијетом, ми идемо, и опет кажем, у једну страшну неизвјесност.

Једног дана, кад се буде тицало не простог похода у даљње крајеве у који се могу послати бирани војници из разних пукова, већ смртног рата за одбрану омачбине, већи дио војника те би узели оружје, били би без икакве дисциплине и оног повјерења у старешине и у судбину и удес отачбине што је најбоља залога и најсигурнији знак побједе; генерал се у том случају могао би уздржавати да метне у дјелу какву своју замашну и високу одлуку, а влада, у мјесто да прати сигурну и одлучну политику, можда би се колебала наредити да се заузме чак и једна проста Азмара или један Кехрен који му било. Нека научи Француска од 1870 1).

На први ратни неуспјех развратни листови користили би се са оном болешљивом народном осјетљивошћу, коју су му они изарана наврћели, а крајње странке, добивши на тај начин слободно поље за њихове маневре, у велико би збуниле народ и државу, и тијем би много тежи учинили рад главнокомандујућега, да се опорави и предобије побједу.

У другим државама није допуштено јавној штампи да омаловажава отачаствене установе, и да пањкају и клеветују за генералима и војничким уредбама. У потоњем изасланству те Њемачка, под командом капетана, а сад мајора, Веизмана, одасла у Африку, ниједнога није било који је послао каквог дописа листовима. Кад прошле јесени у Паризу осудише на 20 година робије анархичног социјалисту Пини-а, и то на основу готово површних испита, нико није тежио да га похвали. У Италију на против, колико се дописа није штампало противу свакојега предузимљивог покрета наше војске у Африку! А Пини би *грашис* (без паре) био брањен од једног сијасета адвоката, и би га прогласили за јунака достојна највеће похвале и најславнијег угледа; а претпоставимо да би га порота осудила, листови га бише уздигли до неба као једног апостола и мученика и више него један политички изборни завод изабрао га би за свога посланика!

Старешине треба поштовати и то срдечно и искрено, а не привидно. Али за то треба да не заборавимо да се поштовање, исто као љубав и повјерење, улијева, а не на силу намеће. Онда ће дисциплина бити у толико чвршћа у колико су старешине боље поштовани, јер онда ће сваки гледати, да што боље врши своју дужност, како иначе неби нанио какву жалост своје старешини, па и они слаби војници би ће прекорени и обуздавати од сопствених својих другова.

За то држимо за ништаван и заслужан сваке осуде онај начин и употребљивање оних средстава да се помоћу њих одржи дисциплина која се не слажу са војничким карактером, као на пр. што су *приватни раторши*. Старешина има хиљаду других начина, да дозна све оно што се догађе између његових потчињених, без да се служи са овим срамотним средством, које води к неповјерењу.

Ружно поступање, самовоља, злоупотреба власти, зулумисати права и иницијативу другога, све су то тешке дисциплинарне повреде с којијема се одбија љубав и оданост нашијех млађијех. Млађе треба увијек поштовати,

1) Чувени путник Станлеи у своје говору од 13 марта 1890 кад му Лорд Мајор поднесе диплому лондонског грађанина, одвећ се жаљаше на поступак енглеске штампе којијем оспорава рад владин односно Конга и источне Африке и честиташе мајору Веизману срећу Германије што нема да се бори са друштвима мира, нити пак слабом и поквареном штампом.

чак и онда када се је принуђено да се казне. Ко се упушти било дјелом било ријечима да вријеђа својега млађега, он у онолико престаје бити достојни и хладнокрвни преставник закона: постаје личност, која неправично вријеђа, а под штитом дисциплинарних правила.

За то је дужност свакојега старешине, да предупреди сваки неправедни поступак и да забрани употребу личних самовоља у мјесто дисциплинарних захтјева. Правило које каже: да увијек треба дати право старешини, у много прилика је противно дисциплини.

Кад се власт натура с неком буком и на ружан начин, она је већ самим тијем начином смањена и потресена: напраситост убија увијек углед. У колико је дисциплина гора у једној војсци, у толико изгледа тежа и деспотичнија. У старом Риму примјена неких особитих тјелесних и моралних казана, које не бијаху познате у прва времена, почеше се умножавати и расти и у броју и у жестини и то у управној размјери са падом постепеним дисциплине. У почетку нове француске републике мушкетовање и пријека употреба казана преизобиловаше, али поред свега тога, дисциплина у њеној војсци бијаше онда одвећ спанула.

(Н а с т а в и њ е с е.)

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

НЕШТО О ВЈЕШТИНИ МАЧЕВАЊА.

(Свршетак.)

А сад нам се овдје може учињети један тешки приговор. Каква ће бити цијелъ мачевања у модерном друштву? можда једна припрема за двобој? да ли је жељети да буде све више избрисан из наших обичаја овај остатак средњег вијека? А кад би се постигло потпуно укинуће двобоја, би ли изгубило мачевање сваки свој значај, уз све његове друге разлоге због којих постоји?

Таквом двоумљењу не оклијева одговор. И ако је историјски истинито да се мачевање развило у управној размјери према количини двобоја, данас већ друкчије ствар стоји.

Данас се мачевању хоће да прида предмет, који није двобој, хоће се да буде упућено к племенитијој цијељи. Мачевање доприноси изванредно оном васпитању физичном, које има за цијелъ да тежи к развићу највеће снаге тјелесних дјелова, да им схвати најсходнију употребу, и улије такву крјепост карактера, да добивена механична и управљачка својства не могу у ниједном случају бити умањена утиском опасности. Мачевање има то преимућство над гимнастиком у правом смислу ријечи, што меће човјека на према човјеку, и даје способност за нападај и обрану; најбоље је непосредно средство да васпита уједињене и армоничне све врлине нападне и обранбене. Споменимо се још онога те рече наш Леопарди: „Nè ruga in gracil petto alma si chiude.“¹⁾

Научимо да је мачевање најлакше средство за постигнути тјелесну хитрину, праћену дотичном хитрином ума: и оно је те нас свијех чини спремнима да бранимо своју част и здравље отаџбине: оно је најпослије, што нас држи међу разним животним његама, свијех готове и припремне у употреби оружја, па и ако нијесмо занатом војници.

Овако са мачевањем врћемо се грчкој мисли о гимнастици, напротив још се боље постизава она мисао етичко физиолошка о здравственисти и срећи човјечијој. Вјезбе гимнастичне и борбе мораху као што каже Луцијан у својој Апологији Гимнастике, држати далеко младеж од лажне охолости, у надтицању непристојних ствари и запуштању због беспосличарења у безобразност и лакоумност, с друге стране мораху тако васпитавати младића, да га оспособе за обрану отачаствене слободе, својег добростања, своје славе, и дати му најпосље ону врсноћу етичну и тјелесну, те Грци обухватаху под свечаним именом *καλοκαγαθία*.

Али са свим тим старе и нове предрасуде иду на супрот мачевању.

Постоји једна лажна моралност, која презире сваки одгој тјелесни, мислећи да дух мора и може да објача у једном слабом организму; или пак држи да навика у оружју прави човјека одвећ ијетка и чангрљива и да припрема лаку побједу насиља над правом.

1) У слабир се прима не затвара чиста душа.

Постоје и против мачевања предрасуде о некој лажној хигијени, која мисли да је оно способно да створи развиће несаразмјерно међу оним дјеловима човјечијег организма, који су употребљени у вјежбању, те тако да други остају неким начином лишени.

Најпошље, друге предрасуде покренуте су у име једне криве педагогије, које не би хтјеле да се за такво вјежбање посвети вријеме, те би се са више пробитачности могло употребити на изучавање озбиљнијих дисциплина, које би непосредније тежиле на развиће умних способности, говорећи, сувише, да мачевање задобива лако у особи, због истих својих примана неку надмоћност над свима другим душевним занимањима.

Али се све ове предрасуде лако сузбијају, признајући ипак да се неке оснивају на увјете мачевању спољне а не унутрашње из којих ово може лако да изађе. И овдје је потребито препоручити да буде предавано од поштених, опрезних и изображених учитеља. Мисија учитеља мачевања је врло важна; он мора с његовим примјером, да потврди племенитост вјештине, које је он посљедоваатељ. А сада се овдје не би могло боље закључити свај говор, но поздрављајући, у име мачевања, све што у Италији показује да ће јој помагати напредак. Постоји учитељска школа, основана 1868 год. за припремање учитеља, који би могли предавати мачевање војсци, науку, од које се отаџбина може надати добром успјеху. Постоје Академије од којих најпрва Наполитанска, основана под високим окриљем, још од првијех тренутака, нашег народног препорођаја. Постоје у свијема главним градовима Италије, приватне просторије, гдје дају свједочење њихове вјештине цијењени учитељи, достојни сваког поштовања. Јавни огледи што се дају у овим градовима корисни су са свијем, јер одржавају живу употребу племените вјештине. И велики турнири, као онај у Милану 1881, гдје слазе на поприште племенитог надтицања храбри заточници, учитељи или љубитељи, умножавају славу отаџбинских предања. Најпошље су конгреси једно средство са свијем пробитачно да стегну у једну фамилију све колико год их је што његују мачевање, и гдје могу изразити један другом своје потребе, своје тежње.“

Ево дакле што нам прича у кратко о мачевању и развтку његовом, одлични талијански учитељ Мазинело Паризе, од најстаријех доба до данас, и ми не можемо а да му не останемо захвални на његовом труду, јер у ниједном до сад написаном дјелу о овој вјештини, није овако у кратко и јасно изведен ни значај мачевања ни историјски податци о истом.

Пошто смо видјели, како се код Талијанца развило мачевање, сад ако се обазремо на нас Србе што смо у том погледу до сада учињели поред све оне жестине, јуначког духа и физичне снаге, врлинама којијема се можемо дичити, те нас у њима не може ни један народ да надмаши, морамо погнути главу и признати да смо ми у томе у Европи највише готово изостали. Особите школе, за ту вјештину код нас још нема, једино нешто у Биограду постоји узгредно са гимнастиком у друштвима за то установљеним и у Срп. Вој. академији, гдје се предаје као редован предмет. На другим мјестима о томе није било ни помена, а тако ни у Црној Гори све до лањске године. Приликом оснивања Друштва „Горски Вијенац“ уз пјевање, гимнастику и плесање, би обраћена пажња и на вјештину мачевања, те уведено у програм друштвени. На ту сврху Њ. В. наш Узвишени Господар Њаз Никола изволио је наредити да се на Његов трошак набави комплетни прибор за извјесни број царова, како за борбу

с витким мачем тако и за борбу са сабљом, те се има прилике и овдје вјежбати у тој вјештини, држећи се методе Мазанела Паризе, која је примљена сад као једина у свој Италији, пошто ју је комисија изабрала, коју је Влада талијанска за то нарочито одредила на конкурсу написаних дјела од разних учитеља ујештине.

Ако бацимо поглед на нашу историју, било старију, било нову, а нарочито обратимо ли пажњу на наше народне јуначке пјесме и у опште осјећај нашег народа, опазићемо наклоност према племенитој идеји двобоја, који га као пламени чин увијек и сматра, и усиљава се да најљепшим својим језичним даром и благом зачини поједине такве случајеве, кад год их описује, излијевајући у тим приликама све најплеменитије осјећаје какве витешко васпитање за идеале сматра. Из самога овога, огледа се племенито срце нашега народа, које се заиста заноси за свијем што је јуначко; гдје човјек радо гине само да заштити част, било отаџбине, било личну своју. Доста је само да сравнимо осјећаје у том погледу код старих Грка са онијема код Срба, па је довољно да се види колика је грдна разлика у племенитом осјећању, и колико Србин у томе старог Грка надмашује, као што у својим психолошким особинама српског народа А. Васиљевић каже: „*Нечовјечност* највише се огледа у томе, кад се тјера освета над мртвим непријатељем, кад се обесвјећавају смртни остатци. А таквих примјера нечовјечности налазимо више или мање код свију других народа осим српског. Таквих примјера *нечовјечности* има и код самих Грка, који су у просвјети предњачили свима народима Јевропе. Тако, на примјер, кад је грчки јунак — Ахило, преваром или као што легендарна пјесма каже, помоћу богиње, савладао и погубио славног браниоца несрећне Троје, цара-вића Хектора, он је тада изложио цоруги љешину тога великог јунака. Три пут око града побјеђење Троје вукли су по земљи мртво тијело њеног јуначког браниоца!“

„У историји српскога народа не само што нема примјера такве *нечовјечности* него још на против, има доста примјера праве човјечности, то јест, има примјера, како Срби поштују смртне остатке и највећих својих душмана. Што више има и таквих примјера, како Србин жали и оплакује смрт великог јунака, па макар то био и његов заклето непријатељ. Тако, на примјер, кад је Краљевић Марко, помоћу виле, као и Ахило помоћу богиње, савладао и погубио Мусу Кесеџију, њему је жао било што је морао у самоодбрани, да погуби тако великог јунака, па над мртвим Мусом овако јадикује:

„Авај мене до Бога милога
„Што погубих од себе бољега!“

Између многих других примјера, гдје се огледа племенитост и природна вјештина у поступку при двобојима ево и овога: у колико се сјећам у изводу из Љубишинијех приповиједака о којем и народно предање постоји: Кањош Мацеџовић из Паштровића, доноси глас племству паштровске комунитаци, како је послан од Дужда млетачкога да му исто отпреми једног заточника, најбољега којег нађе, што ће изаћи на мегдан. Главари га паштровски мрко дочекају пребацујући му што он то није одма извршио, већ за то да у Паштовиће долази. Онда се Кањош враћа у Млетке и јавља се Дужду, који видјевши њега истог, а био омаленог раста, не хтједе да га он замијени, неимајући вјере у његову

храброст. Кањош кад виђе како му је, пође да се погоди с једним лађаром који би га одвезао до острвца ће је Фурлан становао, но овај му одговори: — нијеси погодио да ћеш мене нагнати да те ја тамо возим, јер ми је још мио живот, а ти ако ћеш, ето ти брата мој чамац па се одвези сам. Кањош на то ускочи у чамац и одвезе се. Док мало даље, али сретe Фурлана ће се и он вози у чамацу, који га викну и отпоче да пита гдје ће. Кањош пошто дознаде ко је, каза му зашто иде к њему, а Фурлан поче да му се руга, но Кањош чим скочи на обалу, отисну свој чамац ногом низ пучину, на што ће Фурлан: — што чиниш јадан не био, јеси ли при себи. — Што ће ми чамац ако погинем, а ако ли погинеш ти, ето ми тај твој да се врнем у град. Ово Фурлана застраши, те поче да га одвраћа од боја, али Кањош неће ни да чује но рече, да је он зато само дошао, и да му без тога повратка међу браћу нема, но или да погине или да побиједи. Онда се Фурлан уплаши још више, али не имаде већ куд камо. Истргоше мочеве и стадоше на биљегу. Кањош поче обигравати, док нагна Фурлану сунце у очи, те у толико наерне на њега и прободe га, за тим се врати у Млетке у чамацу Фурлановом, гдје би дочекан и однешен на руке од народа. Он није хтио за ово његово дјело никакве награде материјалне које су му биле нуђене, већ само је моралну награду тражио и то да се за спомен догађаја, обала у Млетцима гдје бродови пристају, по сад назива Славенска Обала (Riva dei Slavoni), која и данас то име носи.

Овдје се огледа природни дар и наклоност к овој вјештини у нашем народу, јер је у овом примјеру употребљена као што се види, најприје вјештина у говору и поступању да се супарник заплаши, за тим вјешто нахођење према околностима природним, и најпослије јуначко прегнуће.

Из овога излази, да би осим тога што је српски народ толико завидне славе стекао, услед своје личне храбрости, и у овој вјештини, која као што наведосмо садржи у себи и услове помоћу којих се задобивају вјенци исте такве славе, толико постигао, и у томе надмашио све остале. Зато би било од неопцењиве користи, како моралне тако и физичне, код нас завођење и ширење ове вјештине, која данас у Италији сјаји као адем камен у срањењу према другим земљама, које су у њеној околини, те знатно буди осјећај храбрости у данашњем подмладку.

У то име жељети је, да се код нас овај почетак не осујети, већ да с вољом пријенемо, јер са много мање труда, види се да можемо много постићи и шта више надмашити свакога другога у тог погледу.

М. Ковачевић.

ДОМАЋИ ЛИЈЕЧНИК.

Пише Д-р. Клеант Теодоридес. ¹⁾

(Н а с т а в а к.)

Инфлуенца, (Grippe). То је епидемичка болест, која се шири великом брзином, и дође ли на какво мјесто, мало ће кога поштеђети. Она почиње грозницом, после које наступа огањ, ломљава, боле кости, глава; долази катар очију, носа, душника, кашаљ, кихање, жеђа, бљување, затвор или отвор, нема воље за јестивом. Ако је лака и правилна форма, болесник у 10 дана оздрави: али врло често бивају компликације, и то запаљење плући, и т. д., и та је врло тешка болест, премда не преставља никакве опасности, кад је без компликације. Разликује се од обичне назеблине, или од запаљења душника и т. д. тиме, што инфлуенца је вазда епидемична, те од исте белести болује велики број особа.

Лијечење се састоји у чишћењу, у примању неколико хинина и у испуњавању хигијенских правила.

Болешчина. (Тифус, тифозна грозница). Једна од најчешћих болести, која се сваке године појављује по нашим селима, особито кад је топло вријеме јест тифозна грозница и тиф, које обоје наш народ зове болешчином. Ове су се двије болести готово укоријениле код нас (постале епидемичне). Оне су различите, али разлику може само лијечник да позна, а пошто су знакови лијечења, профиластична средства слична, то ћу ја описати у главним цртама само тифозну грозницу, која је много чешћа код нас, а по истоме опису може се човјек владати и кад се тиче правог тифа.

Тифозна грозница је заразна болест, а заразна отров (bacite d' Eberth) налази се у испражњењу и нечисти болесниковој, одакле се зарази пијаћа вода и тако се зараза шири. За то, чим се ће појави први случај болешчине, уз остала профиластична средства, која ћу ниже описати, треба воду добро прокувати, па оставити у чистим посудама да се охлади, и само те воде пити, особито ће нема воде из живих извора. Уз то зарази још припомажу нагомилање, ослабљење због прећераног рада, рђава рана, и т. д.

Ова болијест има три периоде: повишење огња, стајање огња у истој мјери, и падање огња (а те три периоде одговарају инфилтрацији, улцерацији и репарирању Реуг-ових пљусака у пријевима).

Почетак болести: опште стање непријатно, апатија, боли глава, руке, ноге, вратне жиле, неспавање, крв из носа, отвор или затвор, по мало кашља, и то траје 3—5 дана, неки пут почне с грозницом и огњем 1—2 дана, за тим настаје:

1) („Домаћи Лијечник“ је морао изостати у свескама за Мај и Јун, због моја два пригодна чланка) Писац.

I. Периода: опште стање горе, главобоља такође, несвјестица, бучање ушију, неспавање, сањарија, крв из носа, слаб апетит, жеђ, језик бијели у средини, а наоколо црвени, отвор или затвор, кашаљ, огањ до 40° у вече, мањи у јутру, и то тако траје 4—5 дана и настаје:

II. периода: огањ непрекидни, у јутро мало мањи, пуле брз, дикротичан, често неправилан (*parési cardiaque*), около седмог дана појављују се црвене или модрасте, као убуд бухе, лентикларне пјеге по трбуху, који пут по ногама и рукама, које пјеге изчезавају моментално кад се стисне. При крају ове периоде појављују се *sudamina*, т. ј. мала пухица од огња, главобоље мање, али уши више буче, несвјестица, сањарија, неспавање, бунцање, губљење свијести али моментално, говори болесник мирно, али ријечи без смисла, и то не траје дуго, језик му је испечен, зубови блистају, усне дрхте, поздрава отворене (*état typhoïde*), на десној страни трбуха кад се стисне боли и крче пријева, слезина увеличена, задуха, пролив смрадан, а ђекад затвор, у ријетко бљубање, кашаљ мокраћа црвена.

III. периода: (*lysis*) огањ почне падати постепено, или на један пут од 15—30 дана, у вече већи него у јутру, опште стање мало боље за 6—7 дана; болесник се споро поправља.

Ово су опште главне црте тифозне грознице; али има је више форма.

1. форма: (*fièvre muqueuse*) врло лаких знакова и без икаквих компликација, траје 4—5 дана.

2. форма: (абортивна,) знакови јачи, али трају 7—14 дана, са обичним (критичним) знојем.

3. форма: (амбулаторна,) знакови су тако лаки, да болесник и не лежи, већ хода и једе што му драго, усљед чега се излижу прошупљења (перфорацији) цријева и перитонит.

4. форма: (адинамична,) велика слабост, изнемоглост, болесник оглуши, лежи без свијести, али је миран.

5. форма: (атакенична,) немир страшни, манитило, привиђења, халуцинација, страбизам, конвулсије.

6. форма: (атако-адинамина) двије предидуће форме спојене.

7. форма: са претежнијим знаковима грудних, дигестивних органа, жуци.

8. форма: (судорална), готово никаквих симптома 7-ме форме, већ огањ непрекидни, и за њим профузни зној.

Компликације јестивних органа:

Крвоточење цријева, обично од 14—20 дана, због улцерације цријева, неки пут од 8—15 дана; перитонит због пропагације или перфорације и то у трећој неђељи; бљубање около друге или треће неђеље; ангина проста, ређе дифтерична. Сложености грудних органа: крв из носа, обилна; улцерација гркљана (*larungo—typhus*) у другој или трећој неђељи; кашаљ (bronхит општи), запаљење плућа (пневмонија лобарна или лобуларна), ђекад туберкулоза, т. ј. сичија.

Компликација органа циркулације крви:

(Дегенерација миокарда и парезија срца, ендокардит, флебит, ендартерит, суха гангрена) запаљење срца и жила.

Компликације нервне системе: Парализа, емиплегија, параплегија, периферични неврит, спинални менингит, миелит, афазија. *Phlegmatia alba dolens, oedemes, escarre у sacrum, furuncles, absces, myosites, parotidites*). Ова је болест врло опасна због поменутих компликација, које сналазе болесника особито кад се не чува, за то треба чим се ко разболи, да ништа тврдога

не једе, већ да се храни искључиво житком храном као што је млијеко, јуха, вино и ракија, да не пије ледене воде, која је у огњу врло пријатна; да меће хладне крпе из воде на главу, да трља руке, ноге, тијело остом, да пази да му је стомак уредан, али главно да се само житком храном храни и за неђељу пошто му прекине огањ, да се постепено почне хранити тврдом храном. Особито треба пазити на чистоћу, да се не би ширила зараза, за то сваки пут, кад болесник изађе на поље, или избљује, треба одма нечист посути живијем клаком јер се највише од испражњења шири зараза. Тако исто чељаде, које се дотакне болесника, треба да се добро умије сваки пут, да не би штогод заложии нечистим рукама и тако прогутало заразну отров. Пошто болесник оздрави, треба сву робу, коју је носио у болести, и у којој је лежао, сварити у лисији, па онда опрати.

Епидемично запаљење мозга. (Менингит или тиф церебо-спинални).

То је запаљење марамице, којом је обложен мозак главни и хртењачки, и разликује се од обичног запаљења мозга, тиме што је епидемична као тиф или као еруптивне грознице. Обично се та болест појављује у зимна доба, и то код дјеце или код нових војника. Почиње с грозницом, па наступа огањ до 40—41°, који је у јутру мањи. Ужасно боли глава, вратне жиле и плећи, које су укочени, тако да болесник не може окрећат главом.

Често долази бљување и затвор. Ђе кад излази по тијелу нека ерупција, као код фруса или скарлатине с великом осјетљивошћу коже; то тако траје 2—3 дана, затим настаје несјетљивост, успаваност, бледоћа лица, пулс неправилан, задуха, дубоки уздаси, шкрипање зуба и т. д. За тим болесник помодри, остудене му се ноге и руке и наступа смрт од 5—8 дана, или кашње. Има и брзе форме, у којој смрт наступа у 24 сата. Али болесник може и оздравити и то у 15—20 дана. И та болест може имати компликације запаљења плућа, срца, околушних жлијезда, и т. д. Код овакве ужасне болести мора доћи лијечник, а док он дође, вриједе општа правила строге дезинфекције и хигијене.

(Н а с т а в и њ е с е.)

НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ.

Јумачке шјесме из збирке С. Радуловића и Б. Средановића.

Женидба по други пут Митровић Тадије.

Од када је свијет настануо,
Није љепши цвијет процватио,
Што је данас на ову годину —
У Можуру бијеломе граду,
Настала је Росанда ђевојка,
Сестра мила Чалаковић Павла;
Љепоте јој у сву земљу нема,
Ни бијеле у планину виле.
Које вилу гледа на планину —
Ни она јој другарица није!
Ђевојка је у кавезу расла —
Кажу расла — петнајест година.
Од петнајест до двадесет љета,
Намамила триста просиоца.
Просе бани, просе ђенерали,
Ал' ђевојка никога неће,
Но се с мајком по ђулбапти шеће.
То се чудо на далеко чуло;
То зачули три српски Сердара —
Три Сердара сва три од Котара:
Прво Сердар Цмиљанић Илија,
А друго је Вуко Мандушићу,
Треће Сердар Митровић Тадија.
Како чули три млади Сердара,
Спремају се на бијеле куле.
Обукли се што љеше могаху,
Појахаше коње ђулијане,
Припасали свијетло оружје —
Отидоше просити ђевојку.
Када доше у Можуру граду,
На двореве Чалаковић Павла,
Ту их Павле дочекива дивно,
Доста пива и јестива даје,
И остале друге ђаконије —
Ка' но' брате ђе је госпоштина.
Погледа се јунак на јунака,
Ко ће пријед ријеч говорити,
Споменути Павлу за ђевојку.

Тад бесједи Илија Сердаре :
 Господине Чалаковић Павле,
 Нама тешки досадише гласи,
 А у тебе чудо казујући —
 Чудно чудо Росанду ђевојку;
 Да ј' настала цура за удају,
 Љепоте јој на крајину није;
 А ми смо се Павле придесили —
 Побратима — сва три не жењена,
 Па смо дошли просити ђевојку:
 Један хитар да је ђувегија,
 А двојица да су два ђевера;
 С тобом да смо главни пријатељи;
 Да питамо један за другога,
 Да идемо један у другога.
 Бирај зета којегати драго.
 А ми браћа кавге неимамо.

А Павле је њима бесједио :
 Опротите три Сердара млада,
 Да отидем сестру да упитам.
 Па устаде на ноге лагане,
 Те отиде Роси у одају;
 Па Росанди сестри бесједио :
 Селе моја понсита Росо!
 Западо тиј' у вијеку твоме,
 Да избираш три српске Сердара, —
 Три Сердара сва три од Котара,
 Да ти братац (стече пријатеља),
 А ти селе да с' удомиш дивно.
 А ја ћу те сестро сјетовати:
 Ти ако ћеш по јунаштву бират,
 Узми селе Цмиљанић Сердара —
 Он ће нама образ освијетлит —
 Селе моја на сваком мегдану;
 Ако ли ћеш по господству бират,
 Узми селе Вука Мандушића;
 Ако ли ћеш по господству бират, —
 Узми селе дилбера јунака,
 Младо момче Митровић Тадију;
 Љепоте му на Краину нема,
 Да га грлиш и да се поносиш,
 Млади момак није настануо,
 Нема више од двадест година —
 Петнајест је добио мегдана.

Кад Росанда оно разумјела.
 Брату Павлу ријеч бесједила :
 Брате мио Чалаковић Павле,
 Поздрави ми три српске Сердара,
 Ја Сердара нећу ниједнога.
 Ево има више но година,

Да сам вашу вјеру оставила,
 А Турску сам вјеру прифатила,
 Несветкујем царицу нећељу,
 Нити посте постим у години,
 Четворо сам поста оставила,
 Те ја турског постим рамазана.
 Бијело сам лице угојила:
 За Турчина Белеги-Селима
 Са Удбиње бијелога града.
 Јер сам чула ће казују људи,
 Љепоте му нема на краину.
 Ал' ћу узет Белеги-Селима —
 Ал' се млада ни удават нећу.
 Кад је оно Павле разумио,
 Жалосно се врати на чардаке,
 Па је Павле онда говорио :

Опростите три млади Сердара,
 Сестра моја неће ни једнога;
 Ево има више но година,
 Ка' је вјеру нашу оставила,
 А турску је вјеру прифатила,
 Бијело је лице угојила:
 За турчина Белеги-Селима
 Са Удбиња бијелога града.

Кад то чуше три Сердара млади,
 Отолен се сви три подигоше —
 Отидоше у Српске Котаре. —
 То се чудо по свијету чуло.
 Ријеч пође од уста до уста.
 То зачуше аге Удбињани —
 На Удбињи бијеломе граду,
 Па ми коре Белеги-Селима.
 Овако му аге бесједиле:

Црн ти образ Белеги-Селиме.
 Јес'ли чуо ће казују људи?!
 У Можуру настала ђевојка,
 Сестра мила Чалаковић Павла;
 По имену Росанда ђевојка;
 Љепоте јој на Крајину нема,
 На ђевојку просци навалили,
 Ал' ђевојка никога неће.
 За тебе је одгојила лице. —
 Но избављај Росанду ђевојку,
 Да невене цвијет у каура.

Када Турчин оно разумио,
 Доватио дивит и артију;
 Па је ситну књигу накитио,
 А посла је у Можуру граду,
 А на руке Чалаковић Павлу;
 У књигу га Турчин поздравлио:

Чуо јесам Чалаковић Павле,
 Дај' у тебе настала ђевојка,
 Љепоте јој на крајину нема.
 За мене је лице угојила,
 Но ми спреми Росанду ђевојку,
 На Удбињу — на нашу краину.
 Ако ли је ти послати нећеш :
 Изиди ми на мегдан јуначки,
 У широком пољу Зечевоме,
 И доведи Росанду ђевојку,
 Да на сабље цуру дијелимо !

Ситна књига у Можуру дође,
 На рукама Чалаковић Павла.
 Кад је Павле књигу разумио,
 И кад виђе што му ситна пише,
 Низ образ га сузе пропануле, —
 А виђе га Росанда ђевојка,
 Па је брату бесједила своме :

Брате мио Чалаковић Павле,
 Оклен књига огњем изгорела
 И планина кроз коју је прошла ?
 И до сад су књиге долазиле —
 Није си их сузама учио.

Онда Павле сестри бесједио :

Селе моја Росанда ђевојко !

Ова књига од Удбиња града,

Од турчина Белеги-Селима.

Позива ме турчин на мегдану,

И да тебе водим на Зечево.

Чуо јесте Белеги-Селиме,

Да си за њег, угојила лице ;

Па ми турчин јадовито пише,

Да таквијех има на Удбињу,

Што му мету дворе и стоборе.

Ако би ме туре погубило,

Да ће тебе узет за орфану,

Да му метеш дворе и стоборе,

Ја знам дивно мила сестро моја,

Да ће мене турчин погубити,

Јер ја јунак десне руке немам,

Десна ми је оштећена рука. —

Ја не жалим што ћу погинути,

Но ће тебе Турчин заробити,

Да му служиш буле на Удбињу.

Кад то зачу Росанда ђевојка,

Скочи млада ка'да се помами ;

Женску страну лако преварити

Она Павлу брату бесједила :

Виђу брате Чалаковић Павле,

Да нијеси јунак за мегдана,

Тек је твоја оштећена рука,
 Ти узјаши коња од мегдана,
 Па ти брата поћи у Котаре,
 До дворова Митровић Тадије;
 Поздрави ми Митровић Тадију,
 Нек' Тадија пође на мегдану.
 Ако би му добра срећа била,
 Да изгуби Белеги-Селима,
 Ја ћу њега узет господара!
 Ако нешће Митровић Тадија;
 Поздрави ми Мандушића Вука.
 Ако Вуко нешће Мандушићу;
 Поздрави ми Цмиљанић Сердара,
 Нек' отиде Сердар на мегдану;
 Ја ћу њега узет Господара!

Кад разумје Чалаковић Павле,
 Опреми се — пође у Котаре.
 Када двору Митровића дође,
 Под Тадину пребијелу Кулу,
 Ту он сестру Митровића нађе.
 Она води коња крвавога;
 Вас је дорат у крв огрезнуо,
 Њојзи Павле добро јутро викну,
 Она њему здравље прифатила.

Ал' бесједи Чалаковић Павле:

О за Бога сестро Митровића.

Бе је био Митровић Тадија; —

Бе је био коња крвавио?

Но бесједи Митровића сека:

Остави се незнана делио:

Бог убио Можур на крајину, —

У Можуру Чалаковић Павла

И његову Росанду Ђевојку.

Скоро Таде био у Можуру,

Те просио Росанду Ђевојку, —

Нешће њега узети Ђевојка!

Већ Турчина Белеги-Селима —

Са Удбиње бијелога града;

Турчину је мегдан оправлио,

Те је њему био у Зечево;

Турчин му је ране ударио, —

Ево рањен лежи на чардаке.

Кад то зачу Чалаковић Павле,

Више Павле нешће ни питати,

Но отиде двору Мандушића,

Када дође под Вукову кулу,

Ал' ту нађе Јелу Мандушића!

Она води витку бедивију;

Бедивија у крв огрезнула.

Ал' бесједи Чалаковић Павле:

О за Бога сестро Мандушића !
 Ђе је био Вуко Мандушићу ;
 Ђе је био коња крвавио ?
 Ал' бесједи Јела Мандушића :
 Остави се незнана делијо, --
 Бог убио Можур на краињу,
 У Можуру Чалаковић Павла
 И његову Росанду ђевојку.
 Скоро Вуко био у Можуру,
 Те просио Росанду ђевојку,
 Нешће њега узети ђевојка!
 Већ Турчина Белеги-Селима ;
 Турчину је био на мегдану —
 Турчин му је ране ударио. —
 Ево рањен лежи на чардаке.
 Више Павле ни питати неће ;
 Но отиде двору Цмиљанића.
 Када дође под Илину кулу.
 Ту он сестру Цмиљанића нађе,
 Води Коса дебела ђогина,
 На ђогату седамнајест рана,
 Вас је ђогат у крв огрезнуо.
 Њојзи Павле добро јутро викну ;
 А Коса му здравље прифатила.
 Но бесједи Чалаковић Павле :
 О Бога ти Цмиљанића Косо !
 Ђе је био Цмиљанић Илија ;
 Ђе је био коња крвавио ?

(Свршиће се.)

Ћ Њ И Ж Е В Н О С Т .

ЋЊАЗ ПЈЕСНИК Никола I Црногорски издао је под насловом „Сакупљене пјесме“ више велевриједних пјесмица. Нећемо се бавити са Балканском Царицом, нити са пјесником и Вилом Ћњаза Николе I, о којим дјелима веома ласкаво се је изразила журналистика југословенска, већ једино са **Сакупљеним пјесмама** и са **Хајданом**.

Посвећено је Мирку, отцу Николе I, с додатком слике.

Послије долази пјесма „Шетња на Ловћен,“ превисоко брдо Црне Горе, онда звоно цетињског манастира. У средини поља, у средини брда, путник чује му звук; диже очи к небу. Падимо нице; у овом звуку говори исти Бог; ова наша земља света је рад толиких мученика, сједиште је јунака, који се бораху за слободу наше обожаване домовине. Добри Боже ја сам твој. Звучи, звучи мило звоно; по зраку и по облацини шири се твој угодни звук. Поздрави све јунаке, којима се дичи наш вијек. Ти се сјећаш сјајних поноса Карађорђа великог и Данила. Покажи ми пут. Нек се уништи држава турека, пак била и већа!

Лијепа је пјесма, коју он посвећује неумрлом свом стрицу Петру II. Петровићу Његушу, неумрлом пјеснику Горског Вијенца. Пјесма овако свршава „Учини да уђе о Велики, зор домољубља и свечаности у твојим црногорским синовима.“

Дивна је пјесма, онамо, онамо. Непрестана врућа жеља Ћњаза Пјесника јест тежња за Призреном, к дворовима и кулама краљева и царева српских; када, то јест, сјаше златно краљевање Душана Великог, који је чудеса стварао. Али ме је уништило Косово; гдје се блистаху градови, сада, о кима, трава клица!

Најљубезније су пјесме посвећене Његовој супрузи Милени, коју Он назива својом царицом, и красној његовој ћерци Зорки, уграбљеној у незредој доби љубезљивости њезиних родитеља, њезиног супруга Петра Карађорђа и од њезиних синова. Красне су пјесме Ћњаза посвећене и његовој другој ћерци Стани.

Али пјесма — Мору — јест најљепша од свих. — Поздрављам те, — пјесник пјева, о сиње море, равно валовито безмјерно. Опчаран сам твојом љепотом, о најстарији наш вапаје, и кривим злобу људску, ако ти нијеси наше; буди за бродове и за цватућу пловидбу. Буди наше о сиње море, пјени се на моје предраге хридине.

Такођер је још једна пјесма домовини, којом он назива љепшом од Елиса. Читају се и друге цијењене пјесме, које ради малога простора, присиљени смо мимоићи.

* * *

Превриједан је и његов спјев Хајдана.

Травник јест један од најбогатијих и имућнијих градова Босне. Столни град јест једног охолог и силног везира. Као се човјек по гласу заљуби, исто везир, тако, жарко се заљуби у причаној љепоти Хајдане.

Она бијаше у цвијету љепоте и драгости. Њезино тијело посједује армонију размјерја тако савршеног да постаје, замамно. Њезин подсмјех узнемирује срца одганућа слична ономе, којег се ћути видећ зраку сунца продирати у мрачној тамници. Њезини прсети и пријатни обичаји маме свакога. Срце јако куца на поглед оних божанских љепота; жила издушује пре оним дивним чудом створења. Народна пословица има потпуну потврду, будући да Хајдана, од 15 година, јест око сунца, да се изразимо племенитим изразом јужним. Очи? Лијепе и црне заблијештују. Уста? Малена је стварчица, малена кано пупољак руже; а црне косе, изобилне, дебло и благо су, кад их је распуштала, дотицаху њој пете; бијаху дужке од данаскијех везира Травника, и шњима се је замотавала сва као у краљевском плашту. Чистоћа њезине душе јест неоскрбљена. Њезин глас јест раскошно цвркутање! Окрутан везир незна како ће постати господар красне црногорке Хајдане. За сврху он се послужује двама ускоцима, кукавним бјегунцима Црне Горе, Симом и Перишом, којима он обећаје много дарова, само нек уграбе лијепу Хајдану. „Чуо сам — говори везир — да у Грази има једна лијепа равнина, која се зове Ластва, гдје становници Чева обичају пасти стада. Овдје стадо Балетића борављаше лијепо.

Мирко бијаше војвода од свих Брда. У славу свете Петке, становници светкују. Опћа је радост; пјева се, плеше се и гости се. Међутим јунаци пријатељи сакупљени су око сиједог Балетића. Грију се и спомињу свете успомене; жртве и патње претрпљене задухани спас Црне Горе.

Али ето настају жалосни догађаји.

Чопор мусломана, вођени од двају кукавних издајница црногорских, силазе са Гарзе, и насрћу Вукотиће. Први од свих паде храбри Раде. И Вукота вади иза паса двије пиштоље; с једном убије барјактара једног од бољих, а два друга рани. Али Турцима пође за руком да убију старог лава. Мехмед Груда с једном сабљом одруби главу неустрашивом Вукоти.

* * *

У Никшићу налази се бијели каштео, гдје се сакупља чопор мусломана, да отпочива. Варбарски непријатељи вјешају осјекле главе црногорске на зидове Никшића и ухвате красну Хајдану. Двије вође су дванаест других удаљују се од Никшића са драгостном Хајданом, и осјеклим главама упућују се пут Травника. Сердар Јово, потомак славне породице бијаше од прије исприсио красну Хајдану, али, премда величина, није му се срећа насмијала, да ју посједује.

* * *

Хајдана је одведена к везирову двору у Травник, који бијаше дошао у сусрет долазећим.

Везир је опчаран љепотом Хајданином. Одведе ју к свом бијелом двору; чета амо тамо клечећ: „У истину је красна Хајдана, веома красна!“ Али биједна ропкиња црногорска овако говори: „Ниједна част нека ми се неискáže: дјевојка сам црногорска; не знам за радњу; нити за језик, нити зато што жене амо знаду. Јединица сам над браћом. Мајка ме је научила плести, али знам и нешто вести. Знам јахати добра коња; знадем добро смијерати, правити фишке и плести вијенце од цвијећа. Берем руже мед раћеном хридином, и достижем највише врхунце до којих нит птице не допиру.“

„Бијах слободна међ мојим драгим брдима, као лахорић; нијесам завиђала срећу кога ми драго. Ох Слободо! Што ћу овдје? Овај живот није за мене. Узмите што вам је драже; пуштите ме на слободу чим прије. Моја браћа имају много блага; имају коња и волова и 500 оваца и много ствари велике цијене.

„Узмите, узмите све; све ће вам бити дано за моју замјену, е, ако је мало бити ће цијелом селу и свим осталим племенима одејечена одредбина. И ако то небуде доста — цичи као змија уцвијељена дјевојка — помоћи ће Владика Василија, мој господар. Пила сам мрзлу воду; хранијах се медом, а моја мила мајка умиваше ме млијеком једва замислим, да будем бијела.“

Биједна дјевојка, задубљена мало послје у молитви, не опажа нити присутност везиру. Прекрижи се, и пољуби крижић, којег обичаваше носити собом.

Глас везирав не привлачује ју да му се баци у наручје.

* * *

Међутим султан позове везира на владу Багдада.

Красан је опис путовања везирова, од Књаза пјесника.

Коњи хржу, лају пси, коси се трава...

Дјечаци везирави, отпутовавши из Харема трче амо и тамо, забављајући се по пољанам.

Приправљају сатори за везира. У нади да ће посједовати милу уграбљеницу, он обнавља молитву трипут, али увијек узалуд. Она је оглушена његовим молбам. Послије једне пјесме, пјеване од једног Црногорца, величанствена пратња витезова упути се, паша и слуге, срчано посљедују пут Салоника.

Али ето нагло устане на оружје јака чета храбрих Црногораца из Никшића.

Поспјешњу се Црногорци к предобићу. Магловит знак покрива поље Никшића и ето настаје велика битка међу Црногорцима и Мусломанима. Непријатељске чете опиру се непроцјењивом храброшћу; побијене су; затварају редове, враћају се на фишке, диже се виска весеља и подвостручује се срчаност Црногораца.

Тутњаву жељезних бодача, бљескање оружја, вику пријетње и мило срђа измијенио је мук.

Самомук и тама, страшни другови смрти! Код заробљене дјевојке бори се без бојазни и без страха везир. У крпкој руци сјаји му се дими-скија. Уз балчака доламе тече му крв.

Само се чује једно јецање, врућа молба српске браће србина, да се поштеди везира Травника.

Али лелек и молитва слабо звуче, као пухар вјетра, који дрма лист, и одлази.

У борби падоше Симо и Периша, несретне издајице домовине. Из високих хридинач, заштита црногорских прса, од цијелог васионог свијета диже се глас проклетства на људском измету. Могла ватра неба затрти ваше покољене, ваше куће! Стабло подлости нек се закоријени око стабла ваших обитеља, и нек отрује најдубље жиле. Издаја домовине уроди превиром људи и гњевом божим.

Али јадни црногорски јунак овако проговара:

„Молим вас, слатка браћо, будући да вам је позната част и јунаштво везирова, пуштите га одма на слободу“.

И сви настављаху: — „Ето ти лијепа Хајдана везир“.

И он се упути пут Сјеница; а Црногорци воде слободну Хајдану у Чево.

* * *

У души Књаза пјесника струји љубав домовине и узнемирује му вал пјесништва. Дивите се армонији његовог стиха, богатству и сјају његових ријечи. У његовим лијепим пјесмама, опажа се мржња према тиранији и зулуму.

Колико је цвијећа пјесништва Књаз пјесник посуо међ његовим горама! Оно што нам се највише свиђа јест искреност љубави, не химбене, у изразу од језгре стила, било да мисли на своју отаџбину, било да спомиње дједовске славе, које га надахњују стиховима красног описивања. Лирика не подметана, произлази увијек из чувства домољубија и од нагнућа, која се дижу високо у идеалима повјесним и у вадама.

Пјесништво Књаза Николе, и по мислима и по стилу, све је литина добре коvine Коринта, у коју многе се тале у једној новој и густој твари.

Упознајеш нову нарав језика, тако да, без икакве умјетности мучне мјери стиха, он нам представља чисте и насликане слике које говоре срцу и које обожавају фантазијом.

Стихови Књаза пјесника провирују весели и свечани мед рођеним хридилама, сјајући се бијелим снијегом, као капља из клисуре у гори. И тако, да превесели можемо честитати Књазу Николи, рад ових сјајних творба његовог плодног и сјајног ума.

Др. Јаков витез Ђудина.

ЛИСТАК ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ. — Поменик знаменитих људих српског народа, новијег доба. : М. Милићевић, гласовити писац знаменитих дјела, којима предњаче „Кнежевина Србија“ (1876) и „Краљевина Србија“ (1886), у којим се је показао великим познаваоцем језика, повјестничаром и археологом, Ђорђе Кратовац (1885), Омер Челебија (1886) и Село Злоселића или учитељ Меливоје (1880), који стекоше неумрло име не само у Србији, него такођер по свему књижевном свијету Јевропе, објелодани год. 1888 велику множину животописа, чувених људих српског народа у оружју, на књижевном и знанственом пољу, дижући сјајан споменик прошлим и садашњим величинама и биедама красног краљевства Србије.

Живот одличних људи и краљева дијелови су велике повјести грађанског живота и, сматрани кано дијелови исти, стижу вриједност.

Не можемо на ино а да не хвалимо велику марљивост малих ствари по вредности поспјешености великих. Та постојана изтраживања домовинске славе и богатства српског заслужују посебну похвалу. Посебни спомен заслужују животописе многих славних пјесника и писаца српских; између којих ради краткоће истакнут ћемо о неумрлом, Владици Црногорском Петру II. Петровићу Његушу, писцу дивне српске драме „Горски Вијенац,“ о Симу Милутиновићу, гласовитом раду његовог дјела „Србијанка“ и рад осталих знатних дјела, о Вуку Стефановићу човјеку који је рад језика и књижевности српске заслужнији од једне цијеле академије, који по ријечима славног далматинца Николе Томаса, писац је првог ријечника српског, застављена од 26, 270 живих ријечи из народа.

Читају се такођер великим занимањем животних одличних писаца далматинских, између којих спада Вук Врчевић из Рисна у Боки Которској, који је објелоданио богату „Збирку југословенских пословица“, и других заслужних дјела, о Б. Петрановићу преминулом у Млетцима год. 1875., који је издао у српском језику „Повјест књижевности главних народа од најстаријег доба до дана данашњег“, као такођер „Повјест Богомила“, дјела веома значајна; г. Стјепану Љубиши, славном и ученом српском писцу, који се бавио такођер књижевношћу, талијанском преведе у красне српске стихове „Смрт грофа Удолина“ од Данте-а.

Тakoђер чита се много животописа о великим српским војводама, између којих изтакнути ћемо, оног Ђорђа Петровића, реченог Ћарађорђе, којег Наполеон I. прозове *највећим човјekom на земљи*; јер он је говорио „*ја придобивам с уредним војскама и шоповима, а он само с његовом сабљом и помоћу пука*“. Онај Милоша Обреновића опрезног политичара, храброг јунака над Турцима у знаменитом окршају Косова.

Изостављамо, ради простора, остале цртице о великанима људима и јунацима српским, који бијаху на дику народа свог, радећ неуморно умом и десницом.

Одлични госп. М. Милићевић, с његовим ученим дјелима подигнуо је српски језик до сјајне величине.

Као што у свим његовим дјелима тако се човјек диви и у његовом „Поменику“ хитрини и чистоћи језика, дјеловању и уљудним обичајима српског народа.

Стих тече увијек углађено, накићен је и красан.

Овакве књиге морале би се увести у свим јавним школама у овој најнесретнијој, задњој Тхули Аустрије.

Силеш, марта 95.

Др. Јакoв витез Ђудина.

Срби и Турци XIV. и XV. вијека. Историјске студије Стојана Новаковића прегледао Др. Лујо кнез Војновић. Примили смо на приказ књижицу под горњим насловом. Др. Лујо, чије је златно перо познато сваком, ко се сувременом књигом и журналистиком бави, и том приликом написа неколико златних страница.

Говорећи у поменутој књизи о политици старог Дубровника, вели: „... ништа није поучније у том кобном XIV. вијеку колико мудра политика Дубровника са далекијем освајачем, док све остале балканске државе као ипнотизане сртаху у ждријело османске немани. У психолошки се час Дубровник одважи на корак, чију нам је смјелост и саблазан за оно доба тешко одмјерити и докучити у данданашњи. Ваља нам се споменути, да је први сукоб Ислана с кршћанством био страховито препао сувременике. Турско племе показиваше наиме одмах у почетку велике способности не само да руши — како његови преци и рођаци: Хуни, Авари и Татари — него да на рушевинама и гради.

Али у Дубровнику, у тој гордој српско-латинској опћини, бјеше толико политичке здзелости, толико за оно идеално доба чуднога детерминизма, толико бјеше тај град за рана проникнут потребом *слободе*, због које се учини „*све свима*“, да оно на што се Ђенова и Млеци одлучише тек у великој близини и у горкој нужди, он учини из далека, без пријеке потребе, промишљено и знано“.

Затим износећи добре одношаје Дубровника са Србијом, писац вели: „Република дава, дакле, својевољно, — *ex abundantia cordis* — српскоме

владару право да сагради себи у главном граду дубровачке државе грчко-источну цркву, сасвијем да је одасвуд опкољена православним народом, сасвијем да на стањској превлаци једнако траје процес покатоличења оне православне земље, сасвијем да су Конавли у рукама православнијех српскијех кнезова!“

Писац надахнут живим српским патриотизмом, вели даље: „Кад погледамо на толику тмину, чини нам се да је српски народ доиста позван на више посланство, ако је толико дубоко и очајно трпио. А његово ускрснуће на освитку овога вијека, прво међу заспалијем народима на Балкану, изгледа као први акт, неке чудне и заслужене апотеозе“.

Само је оваква историја могла дати српскоме народу моралну снагу да преживи четири стотине година потпуна робовања и да *први* опет упали на Балканскоме Полуострву лучу слободе; и овако вели писац навађајући златне странице српске историје, забиљежене крвљу мученичком. Па даље наставља: „Сва је дубока филозофија боја на Косову у оној прној свили око црногорске капе. Док је Срби носе, Косово није ни пребољело ни освећено, јер пораз Цара Лазара није незгода једне државе, него је детронизација једнога народа. Тамо је замрло посланство Српства и народ пефалњено осјећа, да још нико није из мртве руке Лазарева примпо шибику пространијех мисли и великога Царства.“

Напосљетку писац схвативши душевну генезу Новаковићеву и данашње неопходно потребите братске одношаје између Дубровника и Србије завршује: „Политичке те двије земље нијесу више равне. Али филозофски и историјски уснула Република још увијек пробуђелој Краљевини говори како „онај који власт има.“ Њезина историја, неисказаним моралним тје скобама написана од „Лазаревијех вреника“ (Медо Пуцић сам себе називаше: „Лазаревих вреника потомак.“) учи из опустјелога Двора помлађену Краљевину *штјети* умјерено и јако, живјети у смислу једне трајне државе радње, стварати и распростирати своју „сферу интереса“ како је некада бјеше распросто Дубровник од јадранске пучине до Дунавскијех мочвара унакрет по Балканима, не ступати опчињена прошлом славом, него се користити погрјешкама, рачунати се чињеницама и приправљати се понизно и умјерено, у видјелу с висине, на пространију државну радњу. Ово су гласови, које може сваки читати у оној гигантској повијести. Ово су науке, које путник може слушати по ноћи, кад се тишина и мјесечина удружени прелију око капитела и опустјелих сједала и каменитијех скала зграде, у којој задњи велики српски владар сједе као бјегунац супроћ трону дубровачкога кнеза. Са ове двије повијести у уму и у души била би права народна коначна катастрофа да нас нађе несправне настојни вијек. Дубровачка повијест чека жалибог још свога великога историчара. Али ова друга страшнога пролома — l'Année Terrible! — нашла је у г. Новаковића и судију и приповједаоца, чије ће дјело напунити патриотске душе неизрецивим поносом, и опојити их жељом да оноликом моралном мјером изведу српски народ у обећану земљу, у недогледне тек наслућене стазе слободе, јединство и душевне свјетлости“.

Да су овакве књижице у српској књижевности онолико честе, као што су ријетке, и да их народ пажљиво чита и појима, било би више памети, више слоге, више јединства, више напретка, више среће.

Др. К. Т.

ШАЛА И ЗАБАВА.

Анекдоте, већином из медицинског свијета

прикупио Др. Клеант Теодоридес.

12.

Један непосличар, без заната, без ниђе ништа, бијаше чуо, да је неки лијечник саставио зрна, од којих је добивао силне новце, те се је латио и он истога посла, састављајући нека зрна за чишћење. Давао их је без разлике против сваке болести: то је било седло за сваког коња. Али како је и ђекад случајно успијевао, скоро се прогласи као велики лијечник.

Једног дана неки сељак изгуби своје магаре, и заиште том љекару срество, да га нађе. „Ето ти вели му љекар, шест зрна, прождри их.“ Сељак их прождре и отиде. Враћајући се кући, пролазио је покрај неких брежуљака, пуних грмена. Будући да су зрна почела дјејствовати, сврати он иза једне драче, ђе је случајно негово магаре пасло, и опази га. „Ето, вели, како су зрна одма дјејствовала, те нађох магаре.“ И одма дао је публицирати по новинама, да је нашао љекара, који не само вида све болести, већ који чини да се нађу изгубљена магарад.

Једна жена није одобравала, што је неки лијечник три пута иза усобице пуштавао крв њеном мужу.

После трећег пута лијечник примјети жени, говорећи: „Видите да је вашему мужу сада лакше.“ Е господине, одговориће она, кад је тако, ви сте могли само том трећом му пустити крв.

14.

Један духовити писац и природњак, пишући о раковима, које је изванредно љубио, говорио је: „рак, тај морски кардинал...“ Овај гастрономски писац мислио је, да је рак и у мору црвен, прије но се скува.

15.

Један други журналиста, исто онако духовити, пишући седмични преглед малих догађаја града, у вријеме кад је доктор Baudens био хваљен, да поправља криве очи, писао је: „то је фурор; не говори се нако о томе; познајем једну даму, која је дошла чак из Bordeaux, да би се науживала добротинства страбизма.“ Он је узимао име болести, мјесто имена операције. Као да је говорио: познајем једну жену, која је дошла чак из Bordeaux да би се науживала среће да криво гледа.

Разне биљешке.

Бранково коло лист за забаву поуку и књижевност. Власник и уредник *Паја Марковић Адамов*. Излази у Ср. Карловцима сваког четвртка. Цијена му је за *Аустро-Угарску* на годину 5 фор., на по године 2 фор. 50 новч., на четврт 1 фор. 25 новч. (за ђаке 3 фор. 50 новч. годишње, 1 фор. 75 новч. на по године;) за *иноземство* годишње 6 фор.; на по године 3 фор., на четврт 1 фор. 50 новч. (за ђаке 4 фор. годишње 2 фор. на по године). Из Србије прима претплату само *Књижара Велимира Валжића у Београду*, а из осталих земаља само *Администрација „Бранкова Кола“ у Ср. Карловцима*. До сада су изашла 3 броја са изабраном садржином. 1-ви број је донио пјесму *Дубровнику* од Николе I-га; која је прештампана и за наше читаоце на првоме мјесту у овим дјевма свескама за Јули и Август. „Бранково Коло“ заслужује сваке похвале и признања, те га топло препоручујемо српској читалачкој публици.

Највећу словенску књижару отворили су у Ческој у Златноме Прагу г. г. *Коваржић и Тул*. У тој књижари продаваће се само словенске књиге као н. пр. ческе, руске, српске, бугарске, хрватске, пољске, словенске и др. На захтијевање књижара шаље свој списак бесплатно. *Књижара* наше Државне Штампарије већ је почела радити са дичном својом посетримом и послала јој у комисију сва најновија своја издања.

Thomas Henry Huxley. И тај велики енглески зоолог умрије у Лондону у 71 години свог живота. Свршивши медицину отиде он за четири године на аустралско море, гдје се је бавио зоологијом. Он је написао много дјела о океанским животињама, али главно његово дјело јест „Положај човјека у природи“, које је преведено готово у све европејске језике. У томе дјелу слаже се с Дарвиновом теоријом, те доказује, да је веће анатомско сродство човјека с антропоморфским мајмуном, него ли тог потоњег с осталим мајмунима. Осим тога бавило се је и сравнитељном анатомијом и физиологијом, а сматра се иза Дарвина највећи енглески природо-словац.

Нова књига: „ТАЈНЕ БРАЧНЕ ЉУБАВИ“. Ушла је у штампу, и скоро ће угледати свијета књижица „Тажне брачне љубави“ са следећим садржајем: Предговор. I. О важности брака. II. Разни карактери између мушког и женске у опште. III. Природна разлика између мушког и женске у опште. IV. О брачној љубави. V. О мушким дјетородним органима. VI. О женским дјетородним органима. VII. О брачном акту. VIII. О импотенци (неспособности вршити брачни акт) и бесплодности. IX. О вјештини рађања мушке дјеце, или женске по вољи.

Ова је књижица намијењена ученом и неученом свијету обојега одра-слијега пола, а цијена ће јој бити 1 марка, која се шаље потписаноме. Поштарина припада наруџбенику. Скупљачи добијају 11 књигу за рабат.

Молим иштована наша уредништва да изволе ову објаву прештампаши, на што им унапријед изјављујем највећу благодарност.

Др. Клеант Теодоридес
Céttigné. Monténégro.

Примили смо на приказ сљедеће књиге и у замјену сљедеће листове:

✓ **Русская беседа**, за мјесец мај.

✓ **Ратник**, лист за војне науке, новости и књижевност, књига XXXIII свеска I, мјесец Јули.

✓ **Osveta**. Ročnik 25 1895 Číslo 6, 7 и 8.

✓ **Странникъ**, Духовный журналъ. Ст. Петербургъ. Июнь—Юль.

✓ **Русскій архивъ**. Москва.

Христіанское чтеніе. Юль—Августъ живая старина, періодическое изданіе отдѣленія этнографіи императорскаго русскаго географическаго общества. Выпуски III и IV годъ четвертый. Ст. Петерб. 1894.

✓ **Српски архив** за цјелокупно лекарство, уређује проф. Др. М. Јов. Батут број 11 и 12 за Јун.

✓ **Гласник земаљског музеја** у Босни и Херцеговини.

Дјело, лист за науку, књижевност и друштвени живот. Јун.

✓ **Весник српске цркве**, свеска VI за Јун. VIĆ

✓ **Учитель**, педагошко-књижевни лист, 19 свеска за Јуни.

✓ **Kveti**, Ročnik XVII 1895, књ. XXXV.

Домашенъ приятель, мѣсечно списаніе за наука, религија, промышленность и домакинство, година VII, број 7 и 8 (Јули и Августъ).

Orćinski glasnik god. I. broj 4 Splet.

✓ **Наставник**, лист проф. друштва, књига IV, мјесец Јуни.

✓ **Просвјета**, лист за цркву и школу. Свеска VI, год. VI. 1895.

✓ **Душеполезное чтеніе**, годъ 36. Юль 1895.

✓ **Босанско-Херц. источник** свеска VII, год. IX.

✓ **Југославјански стенограф и гласник** год. VI, бр. V. Пловдивъ.

✓ **Ljubljanski Zvon**, leto VX, zvezek 7.